خوێندنەوەیەك بۆ ڕۆمانی(هەڵاتنی کچەکان).. کاروان حەسەن سلێمان

ژانر : ڕۆمان
نووسەر: گۆران سەباح
ناوەندی بڵاوکەرەوە: کولتوور
ساڵی چاپ: ٢٠٢٥
ژمارەی لاپەڕە: ٢٢٤

ئەدەب ڕەنگدانەوەی کارەسات و ئێش و ژان و نەهامەتییەکانی ژیانە، هەموو ئەو ڕووداوانەی لەناو کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی کە ڕوودەدەن دەبنە بابەت و کەرەستەی ئەدەبیات، میللەتێکی وەک کورد لەوەتەی هەیە دوچاری دەرد و ئێش و نەهامەتی بووەتەوە، لەیەکەم چیر□□کی کوردییەوە کە (لەخەوما)ی نوسەر(جەمیل سائیب)—ە، یان یەکەم ڕۆمانی کوردی (شقانێ کورد)ی عەرەبی شەمۆ، ئێش و ژان و تاوان و کارەساتە کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابورییەکان ڕەنگیان داوەتەوە و بوونەتە کەرەستەی خاوی ئەو چیر□□ک و ڕۆمانانە، لە ڕۆمانی(هەڵاتنی کچەکان)یش دا، ناساندن و پیشاندانی تاوانەکانی گرووپە تیرۆریستییە توندڕەوەکان بەتایبەتی (داعش) پەردەی لەسەر هەڵدراوەتەوە و ئەو زوڵم و زۆرداری و تاوانانەی کردوویانە خراونەتە بەرباس. ئەو گرووپە توندڕەو و دوور لەهەموو بەها مرۆییەکان هەموو شت دەکەن لە پێناو مانەوە و سەپاندنی دەسەڵاتی خۆیان، کەچی ئەوان هیچ قیەم و دابێکی ئاینی و ئەخلاقییان نییە، وەک لە لاپەڕە (٢١)ی ڕۆمانەکەدا لە گفتوگۆی نێوان(دڵکێش و باتیا)دا هاتووە:(ئەوانە ئایین دەفرۆشن و دەسەڵاتی پێدەکڕن، بێ خوا و بێ ئەخلاق و بێ شەڕەفن)

ڕۆمانی “هەڵاتنی کچەکان” تیشک دەخاتە سەر دۆزێکی هەستیار و جەرگبڕ لە مێژووی هاوچەرخی ناوچەکەدا. ئەم ڕۆمانە بە زمانێکی ڕەوان و کاریگەر، چیرۆکی ئەو کچە کورد و جولەکه و عەرەبانە دەگێڕێتەوە کە لەژێر دەستی داعش و گرووپە توندڕەوەکانی تردا کەوتوونەتە بەر دڕندەترین شێوازی توندوتیژی و چەوساندنەوە.

نووسەر لەم بەرھەمەدا بە وێناکردنی وردەکارییەکان، پەردە لەسەر ئەو تاوانە قێزەونانە هەڵدەمال□□ت کە بەرامبەر بە ژنان و منداڵان ئەنجام دراوە. هاوکات، ڕۆمانەکە دەرخەری ئازایەتی و خۆڕاگری ئەو

کچانەیە کە سەرەڕای هەموو سەختی و مەترسییەکان، بڕیاری هەڵاتن و خۆدەربازکردن دەدەن

ڕۆمانی "هەڵاتنی کچەکان" تەنها چیرۆکی ئازار و چەوساندنەوە نییە، بەڵکو بەڵگەنامەیەکی ئەدەبییە بۆ مرۆڤدۆستی، ئازایەتی و بەرگری لە بەرامبەر توندوتیژی. گۆران سەباح توانیویەتی لە ڕێگەی ئەم بەرهەمەوە، دەنگی ئەو قوربانیانە بگەیەنێتە جیهان و ئاگاداری لەسەر کارەساتی تاوانەکانی داعش زیاد بکات.

ئەم ڕۆمانە بە تێکەڵکردنی ڕاستی و جوانی ئەدەبی، خوێنەر بەرەو بیرکردنەوەی قووڵ لەسەر مافەکانی مرۆڤ و گرنگی پاراستنی کەرامەتی مرۆڤ بەتایبەت لە کاتی شەڕ و ململانێدا دەبات.

هەڵاتنی کچەکان تەنها هەڵاتن نییە لەو زیندانەی ڕووداوێکی سیاسی و توندڕەوی کۆمەڵێک چەکداری ناحاڵی لە ئایین و تیرۆریست ئەوانی خستبووە ناوی، بەڵکوو هەڵاتنە لە داب و نەریتی کۆمەڵایەتی و باوک سالاری و کۆمەڵێک کۆت و بەندی کۆمەڵایەتی

وەک لە لاپەڕە(60)دا باوکی دەکەش بەدەکەش دەڵێت:(دایمە شەرمەزارم دەکەی، مەنی مەن چاوت حیزە، ڕۆژێک دێ ئەو عائیلەی سەرشۆڕ دەکەی، شەڕمفمان دەبەی) لێرەدا دەکەش بێ گوناحە و هیچ تاوانی نییە بەڵام لەبەر ئەوەی کچە و ڕەگەزی مێیە، بووەتە قوربانی لای هەندێك تێنەگەیشتوو لە ئایین و کۆنە پەرست و بیرتەسك.

کارەکتەری سەرەکی لەو ڕۆمانەدا کە (دەکەش و باتیا)ن، کە هەردووکیان هاوسەنگانن لە ڕووداوەکاندا ڕۆڵیان هەیە و هەموو ڕووداوەکان پەیوەندییان بە ژیانی ئەوانەوە هەیە، لەپاڵ ئەوەشدا چیرۆکی تر هەن و ڕۆڵی بەرچاویان هەیە لەناو ڕۆمانەکەدا، ئەم ڕۆمانە لەسەر ڕێبازی ڕیالیزمی ڕەخنەگرانە نوسراوە و ڕەخنە لەهەموو ئەو داب و نەریت و خووە دواکەوتوانە دەگرێ کە خێڵ و کۆمەڵگە دەیخەنە بەردەستی تاکەکان و بەتایبەتیش ڕەگەزی مێ، کە چۆن بژیت و چی بکات و چی نەکات. توانج و پلاریش لە هەموو ئەو ناشیرینیانەی ژیان دەدات کە کۆمەڵگە دایهێناون و ژیانی تاکەکانی پێ سنوردار کردووە.

ڕۆمانەکە لە سێ بەشی سەرەکی پێکهاتووە: (کامپ ، پێش کامپەکە، دوای کامپەکە)شەڕی نێوان بەرەی گوفەک و مرۆڤایەتییە، بەرەی گوفەک ئیشیان(شەڕ، کوشتن، بڕین، ئەتک کردن، تێرکردنی شەهوەتیان، پارە ، کڕین و فرۆشتن بە مرۆڤ، هتد….) بەناوی ئایین و لەژێر پەردەی ئاییندا مرۆڤایەتی دەخەنە ژێر هەیمەنەی توندڕەوی و کوشتن و بڕینەوە.

ئامانجی گشتی و پەیامی ڕۆمانەکە ئەوەیە مرۆڤایەتی لەسەرووی هەموو شتێکەوەیە و توندڕەوی هەرچەندە زۆریش بێت و بەهێزبن لە کۆتاییدا دەکەوێت، وەك بەرەی گوفەك کە لەو ڕۆمانەدا پانتاییەکی زۆر دەخەنە

زۆر دەسەڵاتی خۆیان بەڵام لەدواجاردا بەرەی مرۆقایەتی سەردەکەوێ و سەرکەوتن بۆ مرۆقایەتی دەبێت بەو مەرجەی یەکگر و یەکگرتووبن. دەستخۆشی بۆ نووسەر و ڕۆمانوس گۆران سەباح کە ئەم ڕۆمانەی خستە نێو کتێبخانەی کوردییەوە.

لە کۆتاییدا چەند ڕستەیەکی جوان و سەرنج ڕاکێش لە نێو ڕۆمانێکە دەکەمە دیاری بۆ ئێوەی ئازیز.

١ـ ئێمە لەجەنگدا دژی دوژمن ناجەنگین، دژی ترس دەجەنگین. ل ٢٣

٢ـ نابێ قەت لەمەی دڕندە بکەین، چونکە مرۆق گەلێك لە دڕندە خراترە. ل ٩٧

٣ـ مردن غەدداره لێ خۆشەویستانت، بەس شتەکی گەلەك باشە لێ وانەی سەرئێشەن
لە ژیانت. ل ١٠٥

٤ـ خەڵکی ئەم ناوچەیە بۆ چێژوەرگرتن لەشەڕ لەدایك دەبن. ل ١٠٦

٥ـ کەسی ئازا لە شکستیش ناترسێت. ل ١١٣

✍ **کاروان حەسەن سلێمان.**

دەق لە نێـــــوان دەردێ دە و شیعریەت دا.. کاروان حەسەن

زۆرمان قسە لەسەر شیعرکردووە و بەردەوامیشین، هەتاکوو دەقی باش و خراپ هەبێت لێکۆڵینەوە و وتار بەردەوامیان دەبێت لەسەر شیعر، من خۆم ڕۆژانە خوێنەری شیعرم و بەردەوامیشم، ئەوە حەز و خولیایەکە و بۆ شیعـر هەمە، بۆیە کە جارجـار قسـەیەک لەمەڕ شیعـر دەکەیـن بەو مانایە نییە کە خۆم پڕ زانا و ئەو بوارە بێت بەڵکوو زیاتر وەک خوێنەرێک ئەو سەرنج و بۆچوونانەم دەخەمە ڕوو. لێرەوە با تۆزێک لەگەڵ ئەو دەقانەی دەیخەمە ڕوو ئاوێزان بین و بزانین ئەو دەقانە کامانەیان شیعرن و کامانەیان شیعر نین و تەنیا وشە ڕیز کردنن و

هیچ مانا و چێژێکی شیعرییان نییە و بنووسی ئەو چەند وشانە تەنیا خۆی خاڵیکردۆتەوە و ئەو وشانەی خستووێتە پاڵ یەکتر و ناوی ناون شیعر!

بەهار هات و
زستان بارگەی پێچایەوە
زەوی کاڵای سەوزی پۆشی
نەرگز و بەیبوون ڕوایەوە
چیا مەندیلی سپی فڕێدا
جۆگە و کانی ژیایەوە.(1)

ئەم دەقەی سەرەوە بەر لە هەموو شتێک خاڵییە لە هەرچی شیعرییەتە، چەند وشەیەکی ئاساییە و نووسەر وەک هەواڵێک ڕایگەیاندووە، وەک داڕشتنێکی قوتابییانی قۆناغی بنەڕەتی وایە و هیچی تر.

ئەسپەکەم بووکی بەهارم
ئای کە جوانی لەبەرچاوم
هەچەن جارە لەت ئەڕوانم
ئەبیە هەوەنی خەیاڵم
نییە وەک تۆ لەبەرچاوم
بڵێی ئەسپی ئەرخەوانم
بەڵام سووربی یار ئەرخەوان
هەچەن جوانبی لەبەرچاوان (2)

لەو دەقەیاندا ئەگەر سەرواکان لابدەین کە (بەهارم، چاوم، ئەڕوانم ، خەیاڵم، چاوم ، ئەرخەوانم، چاوان، ئەرخەوان) تەنیا چەند قسەیەکمان گوێ لێدەبێت و هیچی تر، ئەوەی تەزێک ترپە و ئاوازی داوەتە شیعرەکە ئەو سەروایانەن، ئەویش تەنیا وەک خوێندنەوە ئەگەرنا هیچ چێژ و جوانی و شیعرییەتێک نابینیت.

کە تەم خۆش ویست
هەرچی گلێپی
سەرتەلی شەقامە
ئیرەییان دەبرد
بەو عیشقە ساوا زۆر بەتامە. (3)

ئەو چەند ڕستەیە لە بەندی بەندبەژان دەچێت و پەیوەندی بە شیعرەوە نییە. لە هەرچی جوانی و شیعرییەت و ئەستاتیکایە خاڵییە. دەقی شیعری ئەبێ خاسیەت و تایبەتمەندی خۆی هەبێ و چێژ و مانا و جوانی پەخش بکات.

ئەی کچەکەی ڕووباری بەفر
خەڵوەتگاکانی ئەم بەهارە
دەروێشەکانی بەفر

تەونەکانی ئاوریشم
شوێن هەڵگرانی ماچ
هەموویان دەڵێن
عەشق
لەدووکەڵی جگەرە دایە
ناونیشانی خۆڵەمێشە.(4)

ئەم وشانەی سەرەوە هیچ شیعریەت و چێژێک نابەخشن و بەهیچ جۆرێک ناکەونە سنووری شیعرەوە.

لەم سەردەمەدا وشە ڕیزکردن لەفۆڕمی شیعر (یان شیعری وشە ڕیزکردن) بۆتە دیاردەیەکی سەردەم.(5)

بەداخەوە ئەو جۆرە وشە ڕیزکردن و ئەو ڕستە بێ سەروبەرانە وایان کردووە شیعر لەبەرچاوان بکەوێ و خوێنەری شیعر لە شیعر بتۆرێ بەهۆی ئەو بێ سەر و بەری و بێ سانسۆرییەی لە بواری چاپکردن بۆ شیعر هەیە.

بەپێی قسە و بۆچوونی ڕیچارد هەڵبەت ئەو دەقانەی سەرەوە هەرگیز بەلای شیعردا ناچن، بەڵکوو زۆر دووریشن لە شیعر چونکە ئەو پێی وایە و دەڵێ: (شیعر هونەرێکە مەبەستی ئەنجامدانی گەورەترین چێژبەخشینە بە گوێگر))(6) کەواتا ئەو دەقانەی سەرەوە کە خاڵین لە چێژ ، لە وشە ڕێزکردن زیاتر هیچی تر نین. چونکە هەڵگری هیچ یەکێ لەخەسڵەت و تایبەتمەندییەکانی شیعر نین.

زۆربەی لێکۆڵەر و نووسەرانی بواری شیعر لەسەر ئەوە کۆکن کە شیعر دەبێ چەند تایبەتمەندییەکی هەبێت بۆ ئەوەی بچێتەسنووری شیعر و لە بازنەی شیعربووندا جێگای خۆی بکاتەوە، یەکەمین خاسیەت و تایبەتمەندیش بریتییە لە زمان، بەڵام چەندی دیقەت دەدەم و لێی ورد دەبمەوە لەو دەقانەی سەرەوە بەهیچ شێوەیەک کار لەسەر زمان نەکراوە بەڵکوو بەزمانێکی زۆر سادە و ئاسان چەند وشەیەک لەدوای یەک ڕیزکراون و خراونەتە پاڵ یەکتر و ناویان ناون شیعر!

حوسێن لەتیف لە کتێبی عەقڵی شیعریدا دەڵێ:(شیعری نوێ لەڕێگەی تەم و مژەوە لە ڕێگەی بەپەنهانی گوتنی شتەکانەوە دەیەوێت ڕێگری لە گشتیبونەوەی خۆی بکات. وەکو چۆن فەلسەفە بە زمانی ئاسان ناوترێتەوە شیعریش بە زمانی سادە و ڕوون نانووسرێت).(7)

ئێستا با سەیری دەقێکی تر بکەین و بزانین چۆنە؟

توامەوە وەک مۆم
لە بەردەمی خەم
ڕێ بەدی ناکەم
نە بە لای چەپ و
نە بە ڕاستەوە

بەدەست هەستاوە
ئەقڵم وەستاوە
بەدیار گزنگی
بەیانی چاو مەستەوە
سەبوریم نایە
بەم هەڵبەستەوە.(8)

شیعریەت و ئێستاتیکاو چێژی ئەم چەند وشە بە دوای یەک هاتووە لەکوێییە؟

درەنگ هاتی نامیلکەیەکی تری یەکێک لەو بەناو شاعیرانەیە کە پڕیەتی لە هەڵەی ڕێنووس و مانا و ڕستەسازی، نووسەری ئەو نامیلکەیە نەدەبوایە هەرگیز ئەو وشە سواو و سادانە چاپ بکات بەڵکو دەبوایە بوەستێ و زیاتر بخوێنێتەوە و ئینجا بەقوڵی بچێتە نێو دونیای شیعر، چونکە ئەو نووسەرەی لە شیعر تێ نەگات و نەزانێ خاسیەت و تایبەتمەندییەکانی شیعر چۆن ناتوانێ ببێتە شاعیرێکی سەرکەوتوو، بەڵکوو وەک نووسەری چەند وشەیەکی سادە و بێ مانا و سواو و بێ چێژ دەناسرێ.

سەیری ئەم دەقە بکەن و خۆتان بریاری کۆتایی لەسەر بدەن.

لەو ڕۆژەی منت تەنیا کردوە
برواکە خۆشیم بەچاوان نەدیوە
وەک عاشقان جێژوانم نەبینیوە
لە بەر کۆمەڵگا لەدوورەوە تەم بینیوە
بریار دەدەم دوای تۆ چاو و دەم کوێر بکەم
تا قیمەت دڵ بەکەس خۆش نەکەم.(9)

ئەو دەقە جگە لەوەی بێ چێژ و جوانییە، پڕ لە هەڵەی ڕێنووسیشە، شیعر بە بچوکترین هەڵەی رێنووس مانا و واتای وشەکان دەگۆڕێ بەڵام ئەم برادەرە لەو نامیلکەیەدا یەک دەقی نەنووسیوە بەبێ هەڵە.

ئەم جۆرە دەقە و دەیان و سەدانی تری وەک ئەمە پێیان ناوترێ شیعر بەڵکوو چەند وشەیەکی لەدوای یەک هاتووی بەجۆرێک لەسەروا بەستراونەتەوە، ئەویش بەبێ ڕیتمێکی خۆش و چێژ.

(مەرجی شیعریەتی هەر دەقێک دەربرینی ناباو، وێنەی ناباو ، تەمای ناباو ، گوتنی بە تەم و مژە، کاتێک بەر تێکستێکی شیعری دەکەوین کە هیچ کام لەمانەی تێدا نییە، ئەوا جۆرێک لە نائومێدی سەرهەڵدەدات)(10) لەلای خوێنەر بەرامبەر بە شیعر.

ئەگەرچی شیعر لەسەردەمی ئێستادا زۆر و بۆرە و بەرهەمی کرچ و کاڵ زۆرە و لە بەرامبەریشدا بەرهەمی جوان و باش و پڕ چێژ و جوانی هەن و ئەوە ناگەیەنێ کە بەرهەمە جوانەکان پشت گوێ بخەین و وەلایان بنێین، لەگەڵ ئەوەشدا دەکرێ بەرهەمێک لای من جوان بێت بەڵام تۆ پێت

باش نبت و هیچ چژی ل نبینیت بام ئمش ژیی و زربی
شیعری باش و پ چژ و جوان خونر ب لای خی ادکشت. کواتا
ئو شیعری چژ و تامکی تایبت دبخشت ل خوندنودا ئویان
خونر گش دکات و میلی خونر بخی دبات، و ب پچوانوش
ب شیعری خراپ و ب چژ و مانا. بی لم باریو نووسر و
لکری بواری شیعر ئارام سدیق دت: دکرت ئاماژ بو بدین
ک هموو دقکی شیعریی وکوو یک بر خونر ناکوت. هر دقک
بجرک بر خونر دکوت، چونک نهنیی ک ل زمان و ون و
تکنیک و ئایدیای دقکدا هی.(11)
کواتا هموو لکر و شیعر ناس و شیعر دستان لسر ئو این
ک تایبتمندی سرکی و بنمای شیعری باش زمانکی باش و پ
وردکاری و کارکردن ل بتی زماندا لناو شیعردا هروک پل
ڤالری دلت: (شیعر زمان لگای زمانو)(12) ئم ئو
دگینت ک شیعر ب زمانکی پوخت و پ ل هونر و تکنیک و
کارکردنکی ورد لسر زمان دبت شیعر .
لگمانبن و با سیری نموونیکی تر بکین لو دردانی ک
قس هدگرت و نابت پی بوترت شیعر بکو دقک خای ل چژ
و تکنیک و جوانی. ئوتا نووسر دت:

ئی خواکانی جوانی
هوا بنرن
ب ئو دارام
کوا ئارامی نهشتم
چ بش و چ ب ژ
ک لو نامی ج ی هشتم
ئی خواکانی جوانی
دزانن ووتم
ئو شونی یکمین جار ک هناس و ماچی پ بخشیم
ئی خواکانی جوانی
من ازی دبم بشوانی
زر پرش دردی دووری
چی بکم لدست مجبووری(13)

وک خونرک چی چژ و خشی و جوانییکت لو دق بینی؟
استی شیعری نو پیوست نیی ب کش و سرواو، بام ئب
پیوست ب ب زمانکی قوی پ ل جوانی و وردکاری زمانی و
وانبژی و تکنیک.
لورانس پیرین دت : (شیعر گوشراوترین و چترین شوی ئدب ک
زرترین شت ب کمترین وشدا دردببت).(14) کواتا ئب ل

شیعردا زمان لە خزمەت واتادا بێت بەو مانایەی چڕکردنەوەی زمان ببێتە هۆی دەربڕینی زۆرترین مانا بە کەمترین وشە، ئەمەش مانای ئەوەیە ئەبێ شاعیر خۆی لە قوڵی و چڕکردنەوەی زماندا ببینێتەوە و دەقەکەی نووسیوێتی سنوری دەقێکی ئاسایی ببەزێت و بچێتە خانەی شیعرییەت و شیعر بوون.
ئەوە نموونەیەکی تر دەنینەوە لەسەر ئەو قسانەی سەرەوەمان و بزانین ئەو دەقە بە کێش و سەروایە چ چێژ و جوانییەکمان دەداتێ.

چ ڕێگایەک ؟
نەمئەزانی بە کوێم ئەبات !
بەناچاری گرتمە بەر
پێشبڕکێ بوو لە نێوان دڵ و
قاچە لەرزیوەکان و سەر
ڕێگایەکی دوورم بڕی
بینیم ئەوا ڕێنیشاندەرێک وەستاوە
دەڵێی بە چاوەڕوانی منە
لەو جێگەدا دانراوە
بەهێواشی لێی چوومە پێشەوە وتم:
من زۆر ماندووم
زۆر شەکەتم
زۆر ئەترسم ؟
فەرمووی لەچی؟
وتم : لە جن و جانەوەر .(15)

من نازانم ئەم دەقە چیرۆکە یان شیعر ؟
چونکە هیچ هەستێکی شیعرییەت و چێژێکی تێدانییە کە بیخاتە قاڵبی شیعرییەت، ئەم جۆرە دەقانە بە زۆر خراونەتە ناو سنووری شیعرەوە و نووسەری ئەو جۆرە دەقانە نازانم چۆن ڕێگا بەخۆیان دەدەن ئەو جۆرە وشە ڕێزکراوانە چاپ بکەن و شانازی پێوە بکەن!
یەکێک خۆی بەشاعیر بزانێ و بەرهەم چاپ بکات نابێ هێندە بێ ئەزموون بێت و هەر وشەیەکی کەوتە بەر زار بیان خاتە پاڵ یەکتر و ناویان بنێت شیعر، ئەمە خۆی کارەساتێکە لە شیعردا، ڕیزکردنی چەند وشەیەکی سادە و ڕەوان لە شێوەی چیرۆک و بەسەرهاتێک نابێتە شیعر بەڵکو دەردێکە و نووسەری ئەو دەقە لەگەڵ خۆیدا دەیکات، خوێنەر بەداخە بۆ ئەو کارەست و بەسەرهاتەی کە بەسەر ئەو برازایەی نووسەر هاتووە، بەڵام ناکرێ ئەو دەقە سادە و ساویلکە و خاڵی لە شیعرییەت و چێژە بە شیعر ناوزەد بکەین. ئەوەتا خەرمان بەگزادە لە نامیلکەی (لەگەڵ ئازارەکانم)دا لە دەقێکی سەیر و چیرۆک ئاسادا دەڵێ:
شەوێ لە شەوانم

خەونێ ناخۆش بوە مێوانم
ل□ ناکاو چاوم هەڵهێنا
بینیم بەیانییە
ووتم ئۆخەی، ئەمە خەونە
ڕاست نیە
کەچی نەمزانی لە پڕێکا
زەنگی تلفۆن لێ درا
ووتیان سنوور زۆر
سووتاوە
ئاگر لەگیانی دا بەربووە …
کە بیستم ئەم هەواڵە
خەریک بوو سەکتە بگرم
بەوەالڵە
دووری وولات نەیدا
مرازەکەم
تا تیماری کەم برینی
برازاکەم
بۆ ماوەی سێ چوار ڕۆژ
نزام دەکرد بەشەو
بەڕۆژ
تا یەزدانی گەورە
لێمان نەستێنێ ئەو گوڵە…
فرمێسک ڕژان و دوعاکانمان
نەیدا مرازی هیچ
لایەکمان
ئاخ ، داخی گران ل□ بەر
برینی قوڵ
ماڵئاوای کرد لێمان
سنووری گوڵ (16)

لەکۆتایی ئەم بەشەدا ئەو دێڕە شیعرەی یەکێک لەو بنووسانەتان بۆ دەگوازمەوە کە خۆشی نازانێ چی نووسیووە و باسی چی دەکات!

خۆ شاعیر نابێ وەک مریشک بێ
تەنیا چەند پارچە شیعرێکی پێ بێ. (17)

تێبینی : لەو دەقانەدا هەڵەی ڕێزمانی و ڕێنووس زۆر هەیە بەڵام من وەک خۆیانم نووسینەوە بۆ ئەوەی خوێنەر بزانێ نووسەری ئەم دەقانە چی خستووەتە بازاڕەوە.

کاروان حەسەن – هەولێر
(2023-5-17)

سەرچاوە و پەراوێز.

(1)رازی دڵ، بەختیار صادق پیرداود، چاپی یەکەم 2007، چاپخانەی رۆشنبیری، ل 32.

(2)تحسین شێخ محمد، ڕێگا مەدەن، چاپخانەی شەهاب، 2011 ، ل 27.

(3)ئەیوب کوردی، تابلۆیەک ، چاپخانەی شەهاب ، 2105، ل 49.

(4) جیهانگیر حەمید بەرزنجی، ئێوارەیەک شیعرەکانم ناگەرێنەوە، 2021 ، ل 150.

(5)محسین ئەحمەد عومەر، مرۆڤێکی تر ، چاپخانەی شەهاب، چاپی یەکەم – 2011، ل 37.

(6) دەروازەی شیعر ناسین، جەمال حەبیب الله(بێدار) ، چاپی یەکەم – 2013، لە بڵاوکراوەکانی (نارین)، ل 18.

(7) حسەن لەتیف، عەقڵی شیعری ، چاپی یەکەم ، 2021، چاپخانەی سەردەم – سلێمانی ، ل 34.

(8) باڵا و بەیسا ، ئاکۆ شارەشی، چاپی یەکەم، 2020– سلێمانی ، ل 32 .

(9) درەنگ هاتی ، کاربین سەلام ، 2020، چاپی یەکەم – سلێمانی، چاپخانەی دیلان ، ل 48.

(10) حسەن لەتیف، عەقڵی شیعری ، چاپی یەکەم ، 2021، چاپخانەی سەردەم – سلێمانی ، ل 25.

(11) ئارام سدیق، زمان و شیعریەت ، کارکردن لەسەر ئەزموونی شیعریی یازدە شاعیری دوای ڕاپەڕین. چاپخانە ئەندێشە، چاپی یەکەم – 2017 ، ل 8.

(12) لادان لە شیعری لەتیف هەڵمەت دا ، ناز ئەحمەد حەمە سەعید ، سلێمانی – 2013 ، چاپخانەی بینایی ، ل 39.

(13)مەفەق عەبدولواحد پیرداود، جارێکی تر ژانی غوربەت، چاپی یەکەم – 2015، چاپخانەی دارا ، ل 47

(14)شیعر و ئازادی ، هەڤپەیفینی شاخەوان سدیق لەگەڵ ڕێبوار سیوەیلی، ساڵی چاپ 2020، لە بڵاوکراوەکانی ڕێکخراوی زەریاب. ل 34.

(15) فریاد ڕەسەکەی ڕوحی من، کوێستان (غەمسار) چاپی یەکەم – 2011، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، ل 14 .

(16)لەگەڵ ئازارەکانم، خەرمان بەگزادە، چاپی یەکەم —– 2015، کوردستان – هەولێر ، ل 25، 26.

(17)تحسين شێخ محمد، ڕێگا مەدەن، چاپخانەی شەهاب، 2011 ، ل 72.

گوزەرێک بە کوچە و کۆڵانەکانی فانەسی شکاودا.. کاروان حەسەن

فانەسی شکاو بەرهەمێکی شیعری شاعیری لاو (هیوای مەلا ئادەم)ـە. لەدووتوێی (500)لاپەڕەدا، بە تیراژی (1000)دانە چاپخانەی مەخەک لە ساڵی (2020)چاپی یەکەم چاپ و بلاوی کردووەتەوە.

بەر لەهەموو شتێک زۆر جار ئەو پرسیارە دەکرێ، ئەو هەموو شیعرە چییە دەنووسرێ؟ ئەو هەموو شاعیرە چییە پەیدا بوون؟
بۆ وەڵامی ئەو دوو پرسیارە، ئەبێ بگەڕێینەوە بۆ ڕا و بیر و بۆچوونی زانایان و شیعر ناس و شیعر دۆستان. بەڵام ئەوەی جێی سەرنج و باسە هەموو ئەو نووسەر و ڕەخنەگر و شیعر دۆستانەی قسە لەبارەی شیعرەوە دەکەن، لەسەر ئەوە کۆکن کە چەند خاسیەت و تایبەتمەندییەک هەیە بۆ ئەوەی شیعری باش و خراپ لەیەکتری جیا بکەینەوە یان چەند پێوەرێک دەبنە خاڵی جیاکردنەوەی شیعری باش لە دەقی خراپ ی بەناو شیعر. وەک: (زمان، ڕەوانبێژی، وشەسازی، ڕەساکانی جوانکاری، وێنەی شیعری، ڕیتم، ئاوازی ناوەوە و دەرەوەی شیعر) هەموو ئەمانە ڕۆڵیان هەیە لە چێژ و خۆشی ئەو شیعرەدا.
کەواتا خوێنەری باش و بەسەلیقە و ورد چۆن دەقی باش و خراپ لێک جیادەکاتەوە، ئەمە چێژ و باڵابوونی دەقە وادەکات خوێنەر سنووری نێوان ئەو دەقانە دیاری بکات، هەروەک ڕیچارد هەڵد دەڵێ: (شیعر هونەرێکە مەبەستی ئەنجامدانی گەورەترین چێژ بەخشینە بە گوێگر) هەر لەڕێگەی چێژی خوێندنەوەی دەقە خوێنەر دەزانێ کام شیعر باشە و کامەی خراپە.
خۆشبەختانە کاک (هیوای مەلا ئادەم) یەکێکە لەو شاعیرە گەنجانەی ئێستا، کە بە هەستێکی جوان و سەلیقەیەکی وردەوە خەکردانە شیعر دەنووسێ (فانەسی شکاو)یش باشترین بەڵگەی شاعیربوونی کاک هیوا دەسەلمێنن، ئەگەرچی هەموو دەقێک لەوانەیە وەک یەک چێژبەخش و جوان نەبن بەڵام بەشی هەرە زۆری دەقەکانی فانەسی چێژی تایبەت و بەهەست و سۆزێکی پڕ ئیحساسەوە نووسراون. فانەسی شکاو لەدوو بەش

پێکهاتووە(بەشی بوغز ، بەشی ئەوین).
لێرەوە گوزەرێک بەناو کوچە و کۆڵانە پڕ لە ڕەنگاو ڕەنگ و چێژی ئەدەبی دەکەین و چەند نموونەیەک دێنینەوە و لەگەڵما نبن.

دەیان ساڵە
بە بەلەمی کون تێبووی دیرۆکیا نەوە
بەسەر ڕووباری سووری خوێن، دێن و دەچن !
دەیا نەوێ بەزەبری چەک
فراوان بن وەکو دەریا، بۆ کەناران شەپۆل بدەن
لێ مخابن !
ئاور نادەنە دواوە
لە مێژوویان ناڕوانن
درک ناکەن ، لەو□ تەی هەن .
سەوڵ لەسەر لم لێدەدەن!

لەم شیعرەدا بەناوی (خەبات) سەرکۆنەی دوو حیزبە دەسەڵاتدارەکە دەکات و ڕەخنەیان لێدەگرێ، پەشێو ئاسا پێنووسەکەی خستۆتە گەڕ بۆ دەربڕینی ناڕەحەتی و هەستە پەنگ خواردووەکانی ناخی و لەنووکی پێنووسەکەیەوە بیان ڕێژێ و هەڵوێستی خۆی نیشان بدات.
لە شیعرێکی تردا بەناوی (دەوڵەتی کوردی) وریاتر و جوانتر و بەهەڵوێستتر دەنووسێ و دەڵێ:

تا مافیا حوکمی گەل بکا
تا شاعیران تۆق لەمل و شێتی ژن بن
دەوڵەتی کوردی، خەونێکە وەدی نایە!
مەرەزەیە و زەرد کراوە و دە دێمدایە !
کەرکوکی کەنیشکەی دڵتەڕ
بووکی کوردە و
لەسەر چارپای خەوی شیرین
نیوە ڕووتە و
لەناو کۆشی بەغا دایە!

نووکی پێنووسی هیوا پڕ هیوایە، وەلێ جار جار بێ ئومێدیش لەدڵیدایە، ئەو دژی زوڵم و زۆرداری و نادادی و ناعەدالەتی وشە دەکاتە هەڵوێست و دەنگ هەڵدەبڕێ لەبارەی کوردایەتی و دڵسۆزی و خەباتی دوێنێی باوکی و ئارەق ڕشتنی کەسانی دڵسۆز و بەوەفا، بەڵام جووتە حزب لەم هەرێمە، چی دڵسۆز و خەباتگێڕ و مناڵە شەهید بوو وەلایان نان، بۆیە لەشیعری (تەسکیەی بزن)دا دەڵێ:

هەره□مموومان لەم ڕێیەدا
زەنگۆڵ ، زەنگۆڵ، ئارەقمان ڕشت !
کەچی لەولا بەچکە جاشێ

بزنێکی دابوویە پێش خۆی!
وەک بڵێی کوڕە شەهید بێ
ڕێزی گیرا و دەرگاشی بۆ خرا سەرپشت!

دەنگی شاعیر دەنگی گەلە، دەنگی زوڵم و چەوساوە و هەژارەکانە، شاعیر هەمیشە شتە پەنگخواردووەکانی ناخی دەردەبڕێ و ئەوەی لەمر□قی ئاسایی جیای دەکاتەوە ئەوەیە شاعیر ئەو شتانەی د□بینێ بە شیعر بەیانیان دەکات و خەڵک و خوێنەریش ئەو وشە و دەق و شیعرانە دەبینن بەڵام شاعیر وردتتر لە شتەکان دەڕوانێ و دەیانخاتە قالبی شیعر و بە ئاوی ناخ ئاویان دەدا و چرۆ دەکەن وشەکانی و دەقێکی جوان د□ه□نت□ بوون.

لەشیعری (تابلۆ فرۆش) دا دیمەنی تابلۆ فرۆشێکمان پیشان دەدات کە بەدیار تابلۆکانییەوە وەستاوە و هیچ کریاری نییە و لەخۆی بێزارە و هاوار دەکات .

هەڕاج ! هەڕاج !
خۆیان و بزەی سەر لێویان
خۆیان و ددانی گریان
کەس بە فلسێ نایانکرێ !

لە شیعری (بەخشش)دا دەنگی هیوا کە دەنگی چەوساوە هەژارانە دێتە گۆ و پڕ بە قورگی سوپاسی خودا دەکات کە چوار شتی پێداوە و بەهۆی ئەو چوار شتەوە لە ژیان بەردەوامە و ئومێدی بەوانەوە بەندە ئەوەتا دەڵێ:

گەر ئەو چوار ئازیزە نەبان
بێشک غەمی جاشقەڵەم و ڕیشی درۆ
پیاوی گەلحۆ و میری دزان
من پیر دەکەن ، من دەکوژن !
سوپاس بۆتۆ خودای من
کە داوتە پێم :
کۆتر و باران
کتێب و ژن !

هیوای دڵ پر لە حەسرەت و خەمخۆر هەر بەوە نەوەستاوە کە ڕەخنە لە سیاسەت و سیاسەتمەداران و ناعەدالەتی بگرێ، ئەو لەکوێ هەژارێک هەبێ دەنگی زو□□□ی هەڵدێنێ و پڕ بە گەرووی هاواردەکات، بۆ هەژاران دەبێتە چەتر و سێبەریان. نووکی پێنووسی دەنگی مناڵە شەهید و ئەنفالە، دەنگی زایەڵەی شەهید و گیانفیدایانی کوردستانە.
لەشیعری (لە وڵاتی مارە بەجاش دا) دژی ئەو کەسانە دەدوێ کە

سەنگەریان دەگوازنەوە لەم حزب بۆ ئەو حیزب هەر ڕۆژە و لەسەر پێتەک یاری دەکەن، شاعیر لێیان دێتە قسە و وشە و پێنووسی دەنێتە گەڵ و دەڵێ:

کە پایز دێ
دار گێڵاسی حەوشەکەمان
ناوەرێ زەرد بکاتە بەر
ئاخر لێرە سەوز دەستان دەیبەنەوە
لە زستانیش گەر بیەوێ
تارای زیوینی بپۆشێ:
زەرد خوازەکان مارەی دەکەن
سەوز دەستان دەیکەنەوە!

لە شیعری (لەمپەر) دا ڕەخنە لە عەقڵی کۆمەڵگا و کەسانی خاوەن بیری تاریک و نەزان و گەمژە دەکات و دەنگی خۆی هەڵدەبڕێ و پێیان دەڵێ:

با شارەکان هەر ڕووناک بن
پاڵکەکانمان :
وەک لمی کەنار نیان و
شەقامەکان وەک پەلکە زێڕینە جوانبن !
کەڵکی چییە؟
لێرە عەقڵەکان تاریکن !
شەقامی چی و پیاسەی چی؟
وەختی عەقڵەکان ئیفلیج بن !

ئەو نموونانەی سەرەوە بەڵگە و سەلمێنەری ئەو ڕاستییەن کە (هیوای مەلا ئادەم) دەستەکی باڵا و ڕەنگینی هەیە و وشە و واژەی جوان و پڕ چێژی لە دەقدا کۆکردونەتەوە کە پێیان بوترێ شیعر.

بەشی یەکەم کاروان حەسەن ـ هەولێر

وردبوونەوەیەک لە شیعری(لە

پرسەی خەمدا)ی ستیڤان شەمزینی.. کاروان حەسەن

. لە پرسەی خەمدا شیعرێکی شاعیر (ستیڤان شەمزینی)یە، لە بەرھەمی (بە ئەوینت ڕابردووم بسڕەوە)دا ھەیە، کە لە ساڵی (٢٠٢١) لەچاپخانەی کارۆ لە سلێمانی چاپکراوە. (بە ئەوینت رابردووم بسڕەوە)ئەم کتێبە بریتییە لە کۆمەڵە شیعرێکی نووسەر لە نێوان ساڵەکانی (٢٠١٥-٢٠٢٠)لە دوو توێی (١٥٨) لاپەڕەدا.لەرێوە چاوێک بەشیعری (لە پرسەی خەمدا)دەگێڕین و ھەندێ لەو ڕووداوانە ورددەبینەوە کە لە پرسەکەدا ڕوودەدەن، ستیڤان شەمزینی ئەم شیعرەی لە نەخۆشخانە نووسیوە، شاعیر دەیەوێ لەڕێگای شیعرەوە پرسەکەیمان پیشانبدات کە خۆی ئێستا لە ژیاندایە و نەمردووە، بەڵام چەند حەقیقەتێکی پرسەمان بۆ دەخاتە ڕوو، کاتێک مرۆڤەکان لە ژیانن سڵاوێک لەیەک ناکەن و یەکتر نادوێنن، کەچی لەدوای مردنی گوێی بە دەبەنە سەر گۆڕەکەی و کۆڕ و مەجلیسی بۆ دادەنێن و فرمێسکی تیمساحی بۆ دەڕێژن. ئەو پرسەکەی خۆی دەبینێ و حەقیقەتی ئەو پرسەیەمان بۆ باس دەکات و ڕاستی ڕووداوەکان پێش مردنی دەبینێ و لەڕێگەی شیعرەوە پەیامەکە دەگەیەنێته خوێنەر و دەوروبەری. شاعیر بە خەیاڵ یان وردتر تارماییەکەی لەپرسەکە ئامادەیە و یەک یەک تەماشای ئامادەبووان و ماتەمگێڕان دەکات. ڕووی ڕاستەقینە و ڕووە دزێوەکەیان دەبینێ، ستیڤان لەم دەقە شیعرییەدا دەیان و ھەزاران قسەی پێیە و دەی پێڵێ لە حەسرەتی ئەو مرۆڤانەی لە ژیاندا نەیان دەدواند و دژایەتیان دەکرد، کەچی لە پرسەکەیدا لەپێش ھەموویانەوە ھاتوون و خۆیان بەدرۆ غەمبار کردووە و لەژێرەوە حەسوودی بە مردنەکەشی دەبەن، ئەمانە و دەیان شتی تر دەخاتە بەرباس و لەنووکی پێنووسەکەیەوە دەتکێنێ سەر لاپەڕەی بەردەستی و دەقێکی جوانی لە بەرھەم ھێناوە، ئەو تانە لەو کەسانە دەدات کە لەپرسەکەیدا کۆبوونەتەوە، لەپرسەکەدا زۆر شتی ئاڵۆز ھەیە، زۆر شت دژی یەکە و لەوەدا کۆبوونەتەوە لەپرسەکەدا ئەمانە دەبینێ(دۆست و دوژمن، ئاھەنگ و پرسە، بزە و ماتەم) چاوبازەکانیش لەپرسەکەدا بوونیان ھەیە و لەچاوگەڕان نەکەوتوون و بەردەوامن لەسەر ئەو ڕێگایەی خۆیان کە بەخوار و خێچ و ناشیرینی گرتوویانەتە بەر. لەلایەکی تر درۆ و ڕووە ناشیرینەکانی ماتەمگێڕان دەخاتە ڕوو، ڕووی ڕاستەقینەیان دەخاتە ژێر دەیان پرسیارەوە، پرسەکەی زۆر سارد و چۆلە، ھەموو ئەمانە ستیڤانیان خستووەتە گومانێکی سەد لەسەدەوە کە

هیچیان بۆ خۆشەویستی و ڕاستی ناخیان نەهاتوونەتە ئەو پرسەیە، بەڵکو هەریەکەی بۆ مەرام و مەبەستێکی خۆیەوە هاتووە. دەکرێ ئەم دەقە لەزۆر لایەنی تر لێی بکۆڵرێتەوە و ش□□ق□ی وردتر و باشتری بۆ بکرێ، تایبەت لایەنی دەروونی. شاعیر لەم دەقەدا قسەکانی ناخی دەڕێژێ و بەڕاشکاوی ڕۆژی پرسەکەی دەخاتە ڕوو، پەردە لەسەر هەموو ئەو ماسک و دووڕووانە هەڵدەداتەوە کە ل□ پرسەکەدا ئامادەن.

. لێرەوە سەرنجتان بۆ دەقی شیعرەکە ڕادەکێشم و فەرموون خوێنەری بن

لە پرسەی خۆمدا
پرسەکەم زۆرتر لە ئاهەنگێکی خنجیلانە دەچێ
دۆست و دوژمن لە ژێر تابووتی مەرگما کۆدەبنەوە
تارماییەکەم لە پرسەکەدا ئامادەیە
لەو ماتەمگێڕانەدا ورد دەبێتەوە حزووریان هەیە
زۆر دەم و چاوی نامۆ دەبینم
هاوڕێ دێرینەکانم چاو دەکەم
وەک ئەوەی نمایش بکەن
خۆیان خەفەتبار نیشان دەدەن
ناتوانن بزە خۆڕسکەکانیان بشارنەوە
بەتەریقییەوە لە پێش چاوی ئامادەبووان دەڵێن
بیرەوەرییەکی خۆشی ڕەحمەتیمان بیرهاتەوە!
سیخوڕەکان هەر هەموویان لەوێن
یەکێکیان سەراپا ڕەشی پۆشیوە
یەکێکی تریان شانی لەسەر کێلی گۆڕەکەم داداوە
لەدەم و چاوی ماتەمگێڕان ورد دەبنەوە
هاتوون تا دڵنیابنەوە لە مردنم
دڵتەنگیش بۆ خۆیان
ئەو پارووە چەورەیان لەکیس چوو
دەیانگوشییە چەلاوی ڕاپۆرتە ڕەشەکانیانەوە
بۆ کۆشکی سوڵتانی خوێن و خیانەتیان دەنارد
هەندێ لە هاوڕێ نووسەرەکانم لەوێن
چاویان لەسەر ژنانە
نازانن لای کێی تر ناوم بزڕێنن !
سەرژمێری ئامادەبووان دەک□ن
دڵخۆشن بەو پرسە سارد و چۆڵە
دەنا ل□ ئیرەیی□یدا دەمرن
ئەوان لە ئەزەلەوە کۆمەلێک کرمی حەسوودن
بەغیلی بە جۆری مردنەکەشم دەبەن

ئەوان لەوێن
تا بزانن چی ژنێکی نەناس لەوێ هەیە
هێشتا ژەهری بوختانیان نەکردۆتە مێشکییەوە
نەیاران لە پێش هەمووانەوە ئامادەن
لەژێرەوەڕا تۆمەت بۆ مردنم هەڵدەبەستن و
بەسەرتاسەری شاردا بڵاوی دەکەنەوە
مردنەکەم وەک گزییەکی شەیتان دەبینن
دڵنیان لەوەی بەشێخییەوە مردووم
زەلکاوی بیرکردنەوەیان پڕە لە گومان
باوەڕ ناکەن من مردبم
پێیانوایە نێردراوم ببمە یاساوڵی گۆڕستان
تا چاودێری سکونی مردووان بکەم
حیکمەتی بێدەنگی قەبرستان
بەهەڵەداوان بگەیەنمەوە بارەگای ئەهریمەن
ژنەکان
ئەوانەی لەژێر بارانی شیعرەکانما ئەخووسانەوە
مینا ئەوەی نەیانناسیبم
کەس کەسیان لەوێ نابینم
ئەوانەی شەڕیان بوو
لەسەر بەدەستهێنانی دڵم
لەو بەنەدا ئاشت بوونەتەوە
وەک دەستە خوشکی ناو حیکایەتەکان
تاڵەموویەکیش بەنێوانیاندا ناچێت
ئێمەستا کڵافەی هزرم ئاڵۆزکاوە
نازانم چ ژنێک لە پرسەکەمدا
بەکوڵ بۆم دەگریێ
مەمەک بەیادی من هەڵدەکات
ئەگەر ژنێک وا هەیە
بەزووترین کات ئاگادارم بکات
تا دوو دێڕی تر بۆ ئەم تێکستە
زیاد بکەم
ئەگەریش نییە
پرسەکە چۆڵ بکەن
با هەر خۆشم بڕێم
ئەلفاتیحا !

کاروان حەسەن / هەولێر

هیچ لەشیعرەکانی ئەستا ناگەم!.. کاروان حەسەن سلێمان

ئەم ناونیشانەی سەرەوە دەمانباتە بەردەم دەیان پرسیاری جددی و ڕاشکاوانە، ئەمە قسە و بۆچوونی دەیان خوێنەری شیعرە.
ڕەنگە و دەشێ بۆچوونەکەیان لەشوێنی خۆی بێت و ڕاستبێت، بەو مانایەی شیعر زۆر بووە و ئاستی شیعریش لەم سەردەمەدا دابەزیوە بەهۆی بوونی کەم و کوڕی و بێ مانابوونی دەق و ئاست نزمی هەندێ بەناو شیعر، بەڵام مانای ئەوە نییە کە شاعیری باشمان نییە و دەقی باش کەمبێ، ڕۆژانە دەیان و سەدان دەقی جوان و پڕ مانا و پڕ ئێستاتیکا و ڕەوانبێژی و پڕ چێژمان بەرچاو دەکەوێ و دەیانخوێنینەوە، لە بەرانبەریشدا پێچەوانەکەی هەر ڕاستە، کۆمەڵێ دەقی بێ چێژ و بێ جوانیناسی و بێ هونەرەکانی ڕەوانبێژی دەبینین و هیچ چێژێکیان لێ نابینین و بەڵکو کاتیشمان دەکوژن، لە دنیای ئەدەبدا دەیان قوتابخانە و ڕێبازی شیعری جیهانی هەن، هەر یەکەیان پشت بە میتۆد و ڕێبازێک دەبەستن و هەریەکەی ڕێچکەی تایبەت بە خۆی هەیە. هەر ڕێبازێکی شیعری پشت بە جۆرێک لەبیر و ڕا و جیاوازی دەبەستێت، لەنێو ئەو جۆرە ڕێباز و قوتابخانە شیعریانەدا دەیان کۆد و ڕەمز و نهێنی لەپشت وشەکانەوە خۆیان حەشار داوە، ئەو پەیامەی شیعر هەڵی گرتووە زۆر جار فەلسەفە توانای دەربڕینی ئەو پەیامەی نەبووە، بۆیە خوێنەری شیعر ئەبێ وردتر و باشتر لە شیعر وردبێتەوە و جوانتر پەیامەکان وەرگرێ، لەگەڵ ئەوەشدا ناتوانین بڵێین شیعری بێمانا نییە، بەڵکو دەتوانین بڵێین زۆریشە و ڕۆژانە بە دەیان دەق د□ن□□ بوون و هیچ مانایەکی شیعری هەڵناگرن و خاڵین لەمانا و جوانیدا.
یەکێک لەخاڵە بنەڕەتی و تەکنیکییەکانی شیعری ئەستا لادان و تێکشکانی زمان و کارکردن لەناو زمان و کورتکردنەوەی زمانە لەناو مانادا، لادانی زمانی و بەکار نەهێنانی ئامرازەکانی پەیوەندی ڕێزمانی و چڕکردنەوەی زمانە لە دەقدا کە لە شیعرەکانی زۆرێک لەشاعیرانی ئەستادا هەیە.
کلینت بڕوکس دەڵێ: زمانی شاعیر زمانێکە کە تێیدا ڕۆڵی مانا شاراوەکان بە ئەندازەی مانا ئاشکراکان گرینگە. (١)

ئەمانە و دەیان نهێنی تر لە شیعردا بوونیان هەیە، کۆمەڵێک تایبەتمەندی هەن کە وادەکەن شیعرەکە جوان و چێژبەخش و پڕ مانا بێت، لەوانە هونەرەکانی ڕەوانبێژی و وێنەی شیعری و ڕیتم و ئاوازی ناوەوە و دەرەوە و هەندێکجاریش سەروا و کێشی شیعرەکە ڕۆڵیان هەیە لە جوانی ئەو دەقە شیعریییە، هەندێکجاریش وشە و واتا و پێک بەستنەوەی وشەکان جوانییەکی تر دەبەخشنە دەقەکە.
تەیب قادر پێی وایە زۆر جار گرفت لەشیعر نییە کاتێک تێنەگەیشتن ڕوودەدات، گرفت لەڕۆشنبیری شیعریییە، بۆ ئەوەی دەقێکی شیعری بخوێنینەوە دەبێت باکگراوندێکی شیعریت هەبێت. (٢) ئەمەش خاڵێکی گرنگە بۆ ئەوەی لەشیعر تێبگەین، بەڵام خوێنەرێکی ئاسایی بەزەحمەتتر و ئاستەمتر لە بەشێک لە شیعرەکانی ئێستا تێدەگات، گرفتەکەش هەموو ئەو خاڵانەی سەرەوەبوون کە باسیان لێوەکرا.
کەواتا هەر دەقێک خاڵی بوو لەو تایبەتمەندییانەی سەرەوە خاڵییە لە شیعر و ئەشێ دەقێک بێت، بەڵام شیعر نا.
ماهییەتی شیعر (تەکنیک، خەیاڵ، زمانی شیعری) هاوتەریبی یەکن و بەدوای یەکدا مانا دەبەخشنە دەقەکە و خوێنەر چێژی زیاتری لێدەبینی□ت.
شیعر کەهەستی ڕاستقینەی شاعیر بوو جوانی دروست دەکات.
لەلایەکی تر (شیعر دەمووچاوی ئەو وێنانەیە کە نابینرێن، ناتوانرێت بە زمان بخرێن، شیعر دەتوانێت لە ڕۆحی شیعر زمانی وێنە نەبیندراوەکان دروست بکات).(٣)
شیعر ئەو شتانە دەردەخات کە لەنێو زمانی ئاساییدا شاردراونەتەوە.(٤)
لۆران پیرین دەڵێ: شیعر گوشراوترین و چڕترین شێوەی ئەدەبە کە زۆرترین شت لە کەمترین وشەدا دەردەبڕێت.(٥)

(١)شیعر و نائومێدی، شاخەوان سدیق ، لاپەڕە (٧)
(٢) تەیب قادر ، بیرکردنەوە لە شیعر ، لاپەڕە (٤٤)
(٣)تەیب قادر، بیرکردنەوە لە شیعر، پڕۆژەی سەد نامیلکەی فکری و ڕەخنەیی، چاپی یەکەم -٢٠٢١
(٤)لادان لەشیعری لەتیف هەڵمەت ، ناز ئەحمەد سەعید ، لاپەڕە(٢٣)
(٥)شیعر و ئازادی، شاخەوان سدیق، لاپەڕە (٣٤)

✍کاروان حەسەن سلێمان
٢٠٢٢/١٠/٢٢

خوێندنەوەیەک بۆ بەرهەمە شیعری(عەورەتی نیشتمان)ی موحسین شوانی.. کاروان حەسەن سلێمان

(عەورەتی نیشتمان) نوێترین بەرهەمی شیعری مامۆستا (موحسین شوانی)یە. کە لە ساڵی (2022)دا چاپ و بڵاو بۆوەتەوە، لەچاپخانەی(چوارچرا) (500)دانەی لێ چاپکراوە. لەدوو توێی (74) لاپەڕە، چاپی یەکەم، کورتەیەک لەژیانی شاعیر و بەرهەمەکانی تری شاعیر لەکۆتا لاپەڕەدا ئاماژەیان پێ کراوە.

ئەم بەرهەمە لەدوو بەش پێکهاتووە:

بەشی یەکەم: لە (43)دەقی نیشتمانی پێکهاتووە.

بەشی دووەم: لە (21) دەق پێکهاتووە کە خواناسی و باسی خۆشەویستی دایک دەکەن.

هەوڵدەدەین لەسەر ئەم بەرهەمەدا شتێک بنووسین و بڵێین.

چاوی شاعیر وردتر و باشتر شتەکان دەبینێ لە مرۆڤی ئاسایی بۆیە ئەوەی شاعیر دەری دەبڕێ دەکرێ لای مرۆڤێکی ئاسایش هەبێ بەڵام ئەو مرۆڤە ئاساییە بەهەندی وەرناگرێ یان ناتوانێ بیخاتە دووتوێی دەقێک و شیعرێکی لێ دروست بکات.

بەواتایەکی تر شاعیر تاڵی و سوێری و ژەهراوی ژیان دەمژێ و لەدەقێکی شیعری بەیانیان دەکات و بەرهەمێکی لێ دروست دەکات. ئەمە جیاوازی نێوان شاعیر و مرۆڤێکی ئاساییە.

شیعر ڕەنگدانەوەی شتە هەڵچووەکانی ژوورەوەی شاعیرە، شاعیر بەچاوی دڵەوە ئەو ئێش و ئازار و مەینەتیانە دەبینێ لەڕێگەی وشەوە دەیانکاتە دەق و شیعریان لێ دروست دەکات، واتا شاعیر لەجیاتی ئەمەش دێتە گۆ و قسەدەکات و ئێش و ئازار و مەینەتییەکان دەخاتە ڕوو.

لێرەوە دەچینە باغە ڕازاوەکەی (عەورەتی نیشتمان).

ئەم بەرهەمە لەدوو بەش پێکهاتووە، لە بەشی یەکەمدا شاعیر یاخییە، دڵپڕە، بێزارە، بێئومێدە ئەمانە و دەیان ماکی تری نێو حەقیقەتی ژیانی ڕۆژانەی ئەم هەرێمە وایان کردووە مامۆستا موحسین شوانی

دەست بداتە قەڵەم و لەڕێی وشە و ڕستەوە دەقێک دروست بکات و شیعرێکی چێژبەخشی لێ بەرهەم بێنێ. چێژ و ئێستاتیکا و بابەت ئەو ڕەگەزانەن کە شیعری باشیان لێ بەرهەم دێت، ئەمەش وا دەکات کە خوێنەر چێژیان لێوەرگرێ و هەزمیان بکات.

شاعیر هەموو ئەو نائومێدی و بێهیوایەی لە بەرپرس و کاربەدەستانی وڵات هەیەتی دەیانخاتە دووتوێی چەند ڕستەیەک و دەقێکی شیعری جوانی لێپێکدێنێ. ئەوەتا لە شیعری(مارنج)دا دەڵێ:

گەر دەمتوانی وەک خۆم و کا
تێکەڵتان کەم
وەک قوڕە سوور
لە قالبی خشتتان بدەم
لە قولینچی دیواری ماڵێ هەژارێک
هەموو ساڵێک لە پێنجی سێ
بە مارنجی کوردەواری
سواغتان بدەم .

شاعیر هەمیشە شتە پێنگخواردووەکانی ناخی دەردەبڕێ و ئەوەی لەمرۆڤی ئاسایی جیای دەکاتەوە ئەوەیە شاعیر ئەو شتانەی دەیبینێ بە شیعر بەیانیان دەکات و خەڵک و خوێنەریش ئەو وشە و دەق و شیعرانە دەبینن بۆیە شاعیر وردتتر لە شتەکان دەڕوانێ. وشەی (جاش) بووەتە باس و خواسێکی شاعیر لە شیعرێکدا و مامۆستا موحسین شوانی لەوەوە حەقیقەتی ئەو ڕۆژگارە تاڵ و تفتەی بەدەستی جاش، میللەت چەشتوویەتی بەڵام ئێستاش جاش ڕێزە و پێگە و قسەیان هەیە و دەستیان دەڕوات کەجێگەی داخ و ئەسەفە! تەنانەت هەندێکیان بەرپرسیش شاعیر شیعرێکی بەناوی (جاش)ەوە داناوە و زۆر بەڕوونی و بە ئاشکرایی دەڵێ:

من دوێنەم بیرچێتەوە
کەسیش ناناسمەوە، نەخراپ نەباش
تەنها دەزانم هەردوولا
ڕیشدار و چەکن و دەست بە تفەنگ و
ڕانکو چۆغە لەبەربوون
پێیان دەگووتن (پێشمەرگە)
پێیان دەگووتن (جاش)
ئێستا هەردووک ئاوێتە بوون
لەنێو حەفتا و لەناو هەشتاش!

ئیدارەنەدانی باش و خراپ بەکارهێنانی دەسەڵات لەلایەن کاربەدەستان

و هەندێ بەرپرسی نابەرپرس و گەندەڵ، کە نەیانتوانیوە بەباشی و بەچاکی خزمەتی گەل و نیشتمان بکەن، بێزاری شاعیر و ڕق هەستانی بەرامبەر ئەو جۆرە کاربەدەستانە گەیشتووتە ئەوەی کە شیعرێک لەدایک ببێ بەناوی (عەورەتی نیشتمان) کە ناوی بەرھەمەکەش لەو شیعرەوە سەرچاوەی گرتووە.

نیشتمان جێگەی ژیان و گوزەران وئازادی و کارکردنی تیا نەماوە هۆکاریش بۆ ئەمە زۆرن، ئەوەتا شاعیر لە شیعری (هەرێم) هەندێ لەو هۆکارانە دەخاتە ڕوو کە لەناو وشەکاندا خۆیان حەشار داوە، ئەو نیشتمانە جێگای ئازار و مەینەتییە و ژیان تێیدا ئیفلیج بووە و چی خەم و ئازار هەیە بۆتە بەشی هاو□لاتیانی ئەم هەرێمە، شاعیر دێتە گۆ و دەڵێ:

بڕۆ لێرە
ئیتر ئێرە
نە هەناسەی عەشق و جوانی
نە گوڵ نەپەپولەی لێیە
سەر هەڵگرە
مەملەکەتی خەم و ئازار جێ بھێڵە
بەسەردانیش
هەرگیز م□گ□□و□ ئێرە
چونکە لێرە
نە نەمامی خۆشەویستی لێ شین دەبێت
نە بەرھەمی برایەتی لێدەڕوێت
نە پیاو لێرە بوێرە
نە ئافرەت لێرە زێڕە !

لەشیعری (بەراورد)دا مامۆستا شوانی بەراوردێک لەنێوان خەباتی ئێستا و پێشتر دەکات و زۆر بەڕوونی ئەوە دەڵێ کە پێشان خەبات و سیاسەت باشتربوو کە لەپێناو نیشتمان و میللەت و ئازادی دا بوو بەڵام ئێستا حزب و بەرپرس و کاربەدەست هەر بۆ کورسی و دەسەڵات کاردەکەن و میللەتیان لەبیر نەماوە. ئەوەتا دەڵێ:

نیشتمان ئەوسا خۆشبوو
لە ڕق و ترسی دوژمن
لەسەر دیواری گەڕەک و قوتابخانە
دەمانووسی(بژی پێشمەرگە، بروخێ بەعسی)
بەڵام ئێستا
لەترس و ڕقی دەسەڵاتی کوردی
لەسەر دیواری ئاو دەسخانەکان دەنووسین:

(بڕوخێ حزب و سەرکردە و کورسی)

لە شیعری (دەسەڵات)دا ئەوە ڕوون دەکاتەوە کەوا تەمەن و جوانی و گەنجی دەیان ڕۆڵەی کورد تاڵ کراوە و ژەهری پێچەشتراوە، بەداخەوە دەسەڵاتی کوردی نەیتوانیوە گەنج بۆ لای خۆی کێش بکات و بتوانێ لە ئێش و ئازاریان کەمکاتەوە و کێشە و ئاریشەکانیان چارەسەربکات و دەستی باوکایەتییان بەسەردا بێنێ و بیان خاتە ژێرباڵی خۆی.

ئەوەتا دەڵێ:

هەرچی جوانی و پاکی هەبوو لێتان سەندم
دونیایەک ناشیرینیتان بۆ جێهێشتم
شیرینی تەمەنم
پێشکەش کردن
ژەهری ڕۆژگارتان پێ چەشتم

نیشتمان لەلای شاعیر خۆشەویستە و ئەو خۆشەویستییەش وەک خۆشەویستی دایک وایە، بۆیە شاعیر شانازی بەوەوە دەکات و لە شیعری(نیشتمان)دا بە ڕوونی ئەوە دەڵێ کە وەک دایک خۆشەویستە و وەک ڕێزگرتن لەباوکی رێز لەنیشتمان دەگرێ و دەنووسێ:

ئەی نیشتمان
بەقەد دایکم خۆشم دەوێی
بەقەد باوکم ڕێزت دەگرم
هەتا ماوم
لەگلێنەی چاوی خۆمدا
هەڵتدەگرم
ڕۆژێ سەدجار
لەپێناوت دەژیم، دەمرم.

لە شیعری(کۆچ)دا بە دەربڕینی ئاخ و ئۆفی دەیان گەنج و لاوی ئەم نیشتمانە پڕ خەم و ئازارە دێتە گۆ، کە هەزاران گەنج سەری خۆیان هەڵگرتووە و ڕوویان لەغەریبی و دوور و□□اتی و کەس و کار کردووە کەچی لە دەریای ئیجە خنکاون و لەپێناو خۆشگوزەرانی ژیان ڕووە و مەرگ هەنگاویان نا.

شاعیر بۆ ئاسوودەیی دەروون و دامرکاندنەوەی گڕ و تینی ناخی قسەدەکات، ئەو قسە لەگەڵ دار و بەرد ڕووبار و دەریا ئاو و ئاگر و شاخ و چیا دەکات و ئەمانە دەدوێنێ و گفتوگۆیان لەگەڵ دەکات.

ئەمەش لە شیعری (ئیجە)دا بەڕوونی دیارە، ئەو دەریایەی هەزاران گەنجی وڵاتی نقوم کرد و کردنییە خۆراکی ماسی، شاعیر بە ئارامی و وەک پاڕانەوەیەک لە ئیجە داوا دەکات کە ئارامبێ و نەیخنکێنێ

ئەوەتا دەڵێ:
ئیجە
بەهێواشی بەسەرتدا گوزەر دەکەم
مەمخنکێنە
نیشتمانم لەدەستداوە
بەدوای بستێ خاکدا وێڵم
شەپۆڵ مەدە
هەر ئەمجارە و نا یێمەوە
نامۆم لێرە
ناخت مەکە بەگۆڕستان
توڕە مەبە
بە ئارامی
ببە پردی پەڕینەوە.

شاعیر لە گەورە بوون و ڕۆژگاری ئەمڕۆ بێزارە، دەیەوێ بگەڕێتەوە منداڵ□ی و لەهەموو ئەو ماک و پیسی و درۆ و خۆپەرستی و مونافیقی سیاسیە بێزارکەرە کە ئێستا تووشی هاتووە پاک ببێتەوە. ئەوەتا لە شیعری (گەڕانەوە)دا دەڵێ:

بمبەنەوە بۆ منداڵ□ی
بەرائەتی ئەو سەردەمەم بدەنەوە
بمبەنەوە بۆ مناڵی
چڵکی حیزب و
مونافیقی سیاسەتم لێکەنەوە
لە کۆڵ پیسی و درۆی ڕۆژگاری
خۆپەرستیم بکەنەوە
لەنێو بەندی ژینی ساختە و
مۆدێرنی تەکنەلۆژیا ڕزگارم کەن
بمبەنەوە بەخۆڵ و گڵی پاکی
کۆڵا نەکانی گەڕەک بمشۆنەوە
لەهەموو گوناهەکانی تەمەن پاکمکەنەوە.

بەداخەوە دوای زیاتر لە سی و پێنج ساڵ□ ه□تا ئێستاشی لەگەڵدا بێت حکوومەتی هەرێم نەیتوانیوە بەباشی و بەڕێکی ئاگاداری ژیانی کەس و کارەکانی ئەنفال بێت و ئاورێکی جددی و باشیان لێبداتـەوە، شاعیر لە سۆنگەی خەمخۆری و نیشاندانی سۆز و خۆشەویستی بۆ خانەوادەی ئەنفالەکان لەشیعری (ڕووفات)دا ئەو بەرپرس و کاربەدەستانە ڕیسوا دەکات کە تا ئێستا کەس و کاری ئەنفالەکان ناناسن و ئاگاداری ژیانیان نین، مامۆستا شوانی بەزمانێکی سادە و ساکار لێیان دێتە

گۆ و دەڵێ:

ئەم کاتژمێرە

ئەم جووتە پێڵاوە

بکەنە مەدالیای ناپاکی

لە بەرۆکی جاش و ئەنفالچییەکان هەڵیواسن

یان بیکەنە هێمای ریسوایی

بیدەن لە ڕوخساری

ئەو بەرپرسانەی

کە خانەوادەی ئەنفال ناناسن.

لە هەردوو شیعری (کۆچ) و (ئومێد)دا کە دوو شیعری دژبەی□ک□ن لە واتادا شاعیر لە شیعری (کۆچ)دا بێزارە، نائومێدە. بەڵام لەشیعری (ئومێد)دا حاڵەتەکە پێچەوانە دەبێتەوە ئەوەتا لە شیعری (کۆچ)دا دەڵێ:

ئەی نیشتمان !

زوویر مەبە

بەناچاری بەجێت دێڵم

ڕێگەی مەرگی هەندەران و

سەختی غەریبی دەپێوم

کەچی لە شیعری (ئومێد) دا شاعیر پەشیمان دەبێتەوە بەو مانایەی خۆی دەخاتەوە سەر دۆخی بە ئاگایی و ئومێدێک لەدڵدا بەدی دەکات و لە وشە و ڕستەکانی پێشووی دێتە وەڵام و دەڵێ:

لێرە نارۆم

ئەم هەوارە جێناهێڵم

کەی توانیتان تیشکی خۆر و ڕووناکی مانگ

بشارنەوە

ئەوسا دەڕۆم

بەڕێکەوتیش

سەر لەو خاکە پڕ گەندەڵە نادەمەوە.

کاروان حەسەن سلێمان – هەولێر

پرسی مر□ق و مر□ق بوون لە قەسیدەی (مر□ق)ی تەیب قادردا… کاروان حەسەن

مر□ق ق□سیدەیەکی شاعیر (تەیب قادر)ە. ئەم قەسیدەیە لە بەرهــەمی (مر□ق□ک لە نزیکمانە)دا هەیە، چاپکراوی مال□ی وەفاییە و لەسال□ی (2017)چاپ و بڵاو کراوەتەوە.

ئەم قەسیدەیە زۆر بەوردی و قوڵی نووسراوە و دەکرێ دەیان جۆر لێکدانەوە و پشکنین و لێکۆڵینەوەی بۆ بکرێ، لەزۆر بابەت و کێشەی بنەڕەتی مر□ق دواوە و باسی کردوون و لە نێو دێرەشیعرەکان دەیان کێشە و گرفت و هەژاری و چەرمەسەری و دەرد و ئێش و ئازاری مر□ق خ□یان حەشار داوە.

شاعیر هاتووە زۆر وریایانە مامەڵەی لەگەڵ ئەو کێشە و گرفت و ئاریشە کۆمەڵایەتی و دەرد و مەینەتییە ئاڵۆزانەی نێوان مر□ق□کان کردووە. لەزۆر شت دواوە وەک:(مر□قبوون، ژینگە پارێزی، ئاکاری جوان، برایەتی، دایک، ئەمانەت پارێزی، ویژدان، دڵشکان، خوێن، کوشتن، بڕوابوون، ..هتد) ئیتر شاعیر بەلای هەموو ئەو کێشە و گرفتانەدا گەڕاوە کە مر□ق□کان لەگەڵ یەکتری هەیانە و بوونەتە لەمپەر ل□ بەردەم مر□قبوون و کۆمەڵگایەکی باڵای مر□قایەتی، شاعیر لەجیاتی هەمووان قسەدەکات، دەدوێ، دەکۆشێ بۆ ئەوەی مر□قبوون بگەڕێنێتەوە باری سەنگینی خۆیی و مر□ق ل□و دەردە پیس و ناشیرینە ڕزگاربکات و ڕاستەڕێی مر□قایەتی بگرن و وەک برا لەگەڵ یەک بژین. چونکە بەلای شاعیرەوە مر□قایەتی لەسەرووی هەموو شتێکەوەیە. هەروەها(پەیامی هزرمەندان و پەیامبەرانیش بۆ خەڵک یەک ڕستە بووە، ببن بەمرۆیی واتە ببن بە مر□ق)(1)

ل□ یەکەم دەستپێکەوە شاعیر دەڵێ:

مر□ق بوومایە

هەموو بەیانییەک زەویم گەسک دەدا

ئەمە لەو پەڕی هەست بە بەرپرسیارییەتییەوە هاتووە و شاعیر دەبینێ پیسی و ناشیرینی دەوروب□ری مر□قایەتی تەنیووە ئیتر بێزارە لەو کەشە نامەعریفییە، ئەو دەیەوێ بەمر□قایەتی بلێ خۆتان ڕزگاربکەن لەو پیسی و ئاڵۆزی و ناشیرینییەی گرتووتانە بەر.

مر□قبوون بەلای شاعیرەوە سەرووی هەوو شتەکانە ئەوەتا بانگەوازی مر□قبوون دەکات و لەناخی دڵەوە هاواری مر□قایەتی دەکات و دەڵێ:

هەمووتان برا و خوشکمن
تکایە فەرموون با بەیەکەوە بژین
ئەم بانگەوازەی شاعیر مرۆقانەیە و لەپێناو مرۆقایەتی و بەرژەوەندی گشتی مایەی قسە و هەڵوەستەیە.
ویژدان سەرچاوەی بوون و ژیانی مرۆڤایەتییە، ئەگەر ویژدان زیندوو بوو بێگومان دڵەکان و هەموو کایەکانی مرۆقایەتی زیندووە. شاعیر لێرەدا مرۆقایەتی لەو بێ ویژدانی و قەڵبڕین و فرت و فێڵانە ئاگادار دەکاتەوە و پێیان دەڵێ وامەکەن و بەسە. ئیتر مرۆقانە بجولێنەوە و هەڵس و کەوت بکەن. شاعیر لەپێناو یەک وشەدا دەنووسێ و دەکۆشێ و خەباتی وشەی دەست پێکردووە، ئەویش (مرۆق)ە. ئەوەتا لەناخەوە بەدڵێکی پاکەوە دەڵێ:
مرۆق بوومایە
بە گەورەیی، زۆر گەورە، دەمنووسی : سڵاو
سڵاو لە ڕووناکی و پشوو و شیرینی و
هەناسەی گەرم و شتی تریش…
کتێبێکی قەبەم دەنووسی
یەک وشەم بەکاردەهێنا
مرۆق، مرۆق، مرۆق
شاعیر دەنگی هەژار و لێقەوماو و ئازاربەخشانی سەر زەوییە، هەموو نەهامەتی و بێ ئومێدی و ڕەشبینی و ئازارێک لە مرۆق بوونەوە دەبینێتەوە و ئەبێ مرۆق بین بۆ ئەوەی یەک نەشکێنین و ئازار بەدیاری نەبەخشینەوە و خەم و خەفەت و مەینەتی بەیەک جێ نەهێڵین. ئەوەتا ڕووی شیعر و دەمی مرۆق دەستانەی دەکاتە مرۆق و پێیان دەڵێ:
مرۆق بوومایە، ئاخ من بۆ مرۆق نەبووم؟
بەردی کۆترەم لەسەر ڕێگاکان بژار دەکرد
بەردەم دوکانەکانم بەهەقیقەت قەرەباغ دەکرد
دکتۆر عەلی شەریعەتی دەڵێ: (مرۆق خاوەنی ئیرادەیە هەر ئەمەش گەورەیی و مەزنی پێ بەخشیوە. تەنانەت بەهۆی ئەم ئیرادەوە جیاوازترە لە فریشتەکان و لەسەرووی ئەوانیشەوەیە.)(2)
شاعیریش لەسەر پەیامە مرۆق دۆستی و مرۆق پەروەرییەکەی بەردەوامە و لەهەمبەر گەورەیی و مەزنی مرۆڤەوە دەڵێ:
مرۆق لە چەقۆ و خانوو و گوڵ گەورەترە
مرۆق لە ئاسمان و قەبر و خواردن گەورەترە
مرۆق ژیانی لەنێو دەدایە، ڕێک نەو دەی.
خوای گەورە دەفەرموێ: (لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم)(3)
کەواتا خوای گەورە مرۆقی بەجوانترین شێوە دروست کردووە، بەو

مانایەی عەقڵی پێ بەخشیوە و هیچ مەخلوقێک لە مرۆڤ باشتر و کاملتر نییە، بەڵام ئەوە مرۆڤە خۆی بە ناشیرینترین شێوە پیشان دەدات و یەکتر دەکوژن و دەبەن و ژان و ئێش و ئازار بەیەک دەبەخشنەوە و یەکتر دەتۆرێنن. شاعیر لێرەدا بەردەوامە لە پەیامی مرۆڤبوون و بەئاوکردنەوەی هۆشیاری لە بارەی مرۆڤبوونەوە ئەوەتا دیسان ڕوویان تێدەکات و پێیان دەڵێ واز لە شەڕ بێنن و شەڕ ماڵوێرانی و کاولکاری و تێکدانی شیرازەی کۆمەڵەی بەدواوەیە و دەڵێ:

مرۆڤ بوومایە
شەڕم نەدەکرد گەمەیەکی بێتام
شەڕم لە پەنایەکدا
دەخستە ژێر چەنگێک لەمەوە و دەمگووت
وسبە
شەڕ خانووەکان پڕ لە بەشایی دەکات
شەڕ منداڵەکان بێ منداڵی دەکات
شەڕ ئۆتۆمبێلەکان دەکاتە ماڵی کوشتن

مارکۆس ئۆریلیۆس دەڵێ: (ئەوەی پەیوەستە مرۆڤ لێی بترسێت مردن نییە، بەڵکو پەیوەستە مرۆڤ لەوە بترسێت هەرگیز دەست بە ژیان نەکات)(4)

شاعیریش پەیامی ژیان بەگوێی مرۆڤەکانەوە دەچرپێنێ و پێیان دەڵێ لەجیاتی کوشتن و ڕق و کینە خستنەدڵی یەکترەوە وەک برا بژین. هەموو مەبەست و مەرامیشی لەیەک ڕستەدا کۆدەکاتەوە و دەڵێ:

تکایە فەرموون با بەیەکەوە بژین.

خۆشەویستی شاعیر بۆ مرۆڤ لە ناخی دڵ و حەقیقەتی ژیانەوە سەرچاوەی گرتووە و ئەو کارەسات و ڕووداو و نەهامەتیانەی لە ژیان دیویەتی کە مرۆڤەکان ئەنجامیان داوە شاعیری بەلای ئەو قەسیدە پڕ لە خەم و ناسۆر و حەسرەت کێشانە بردووە. ئەوەتا لە پەیامەکەی دیسان ڕوومان تێدەکات و دەڵێ:

مرۆڤم خۆشدەوێت هێندەی دڵی ڕاستەم،
دڵم چەپان نییە
مرۆڤم خۆشدەوێت. بەنهێنی گریان ناخەمە چاویەوە

لاورین لەم بارەیەوە دەڵێ: (ئەگەر کەسێکت خۆشبوێت، ئەوا دەبێ تەنیا ئاواتی ئەوە بخوازی کە دڵخۆش بێت. هەتا ئەگەر لەگەڵ تۆش نەبێت)(5).

هەموو مرۆڤەکان بەیەک زمان پێدەکەنن، کەواتا بۆ نابێ هەموو مرۆڤەکانیش لەژیان کردن و مرۆڤبووندا هاوبەش بن. شاعیر لەوبارەیەوە پەیامی تایبەتی خۆی هەیە،کە مرۆڤبوون و پێکەوە ژیانە، ئەو پێی وایە ئەبێ لە بازنەیەکی برایەتیدا کۆببنەوە و

پێکەوە بژین و لەسەر یەک سفرەی نان خواردندا دابنیشن بەئاشتی و تەبایی بەیەکەوە بژین، ئەوەتا ڕووی پەیامی بەیان دەکات و دەڵێ:

فەرموون ئاشتی ئامادەیە
دڵ بە ئاقڵی لەسەر سفرە دانیشتووە
تکایە فەرموون، با بەیەکەوە بژین

لەگەڵ ئەو پەیامە مر□ق د□ستانە و ئەو وشە لەبڕێژانە لەخۆشەویستی و تژی لە عەتری مرۆڤبوون شاعیر ئەوە ناشارێتەوە کەوا مرۆڤ ناتوانێ ئەو پەیامانەی ئەو جێبەجێ بکات و بیان کاتە ڕابەر و ڕێنمایی بۆ ژیانی، چونکە ڕۆژانە مرۆڤەکان یەک دەکوژن، یەک بریندار دەکەن، دڵی یەکتر ئازار دەدەن، دلڕەقی و ک□ل□ □□قی مرۆڤی تووشی پەتای ڕق و کینە کردووە، هەروەک لە پەندی پێشینانی کوردیشدا هاتووە.(مر□ق ب□ک□ل□ □□قی هیچی بۆ ناچێتەسەر)(6)

شاعیر ئاراستەی قسەکانی بەقوڵی بەناخی ئەوانەدا شۆڕ دەکاتەوە و دەڵێ:

مرۆڤ بوومایە
ئۆیی مرۆڤ بۆ وادەکات
بۆچی قۆرت
قۆرتی زل زل لەسەر ڕێگەکاندا هەڵدەکەنێت
بۆچی ددان دەچەقێنێتە لەشی یەکتری و
خوێن لەگەڵ نان، لەگەڵ پشوو،
لەگەڵ نیوەڕۆکانیان، لەگەڵ ئێوارەکانیاندا دەخۆنەوە؟
خوێن، خوێن، خوێن، باغەڵم پڕ بووە
پڕپڕ لەخوێن بووە،
لەخوێن دەترسم.

شاعیر بەردەوامە لە پەیامە جوان و مرۆڤ دۆستانەکەی و ئەمجارە ڕووی مرۆڤانەی لە منداڵ□ان دەنێت و پێیان دەڵێت:

مرۆڤ بوومایە
منداڵ□□کانم دەخستە پێشەوەی ژیان و
پێم دەگووتن: ژیان گەورەترە لەمردن
پێکەنین باشترە لەگریان
بەئارەزووی خۆتان ئاسوودەیی بەکاربهێنن
بەئاسوودەیی بەختەوەری بخۆن
بەبەختەوەری تەمەنتان لەو شوێنانە دابنێن
کە پێتان خۆشە
بەدڵی خۆتان، زۆر بەهێواشی
قیچ قیچ، گەورەبن و
ژیان ململانێیە، خەم بۆ یەکتری هەڵمەگرن

ئازار ناکرێتە دیاری.
لەم قەسیدەیەدا دەیان پرس قسەیان لەسەرکراوە و هەمووشیان لەچوارچێوەی پەیامی مرۆڤانە و ئەداکردنی مرۆڤبوونەوەیە لەلایەن تاکەکانی کۆمەڵگاو شاعیر مەبەستی ئەوەیە مرۆڤانە بیربکەینەوە و بژین و بڕوانین، ئەوەتا باس لە ماکەکی پیسی نەو کۆمەڵە دەکات و ئەویش خۆهەڵقورتاندن لەکاروباری خەڵک و چوونە ناو باسێک کە پەیوەندی بەوانەوە نییە، شاعیر دەڵێت:
نقورچەم لەخەمی هیچ کەسێک نەدەدا
تەنیاییم لەپێش ماڵی هیچ کەسێک نەدەژاند
ناوقەدی هیچ کەسم نەدەنووشتاندەوە و
دڵی هیچ کەسێکم نەدەدڕاند.
مرۆڤبوون بەلای شاعیرەوە جوانترین ڕەوشت و خووی مرۆڤە، بۆیە هەمیشە ئەوەی لەلا حەسرەتە کە بۆچی مرۆڤ نەبین(مرۆڤ بوون بەمانا ڕاستی و قوڵ و فەلسەفییەکەی) نەوەک بەڕووکەشی، شاعیر ئەو پارووە نانەی هەیەتی لەڕێگەی حەقیقەتی مرۆڤبوونەوە هاوبەشی پێدەکات لەگەڵ نەدار و هەژارانی دەوروبەر و چواردەوری. ئەوەتا دەڵێ:
مرۆڤ بوومایە
بەکەرتە گوێزەکی گەنج ڕازی دەبووم و
ئەم هەموو خۆراکانەم بە سکە بەتاڵەکان دەنارد
دەستی قەخەکانم دەگرت و
بە یەک دەنکە ترێ
لەسەر دەستی خۆشبەختی لەگوڵە گەنمەکانم مارە دەکردن

هاوڕێیەتی پرسێکی تری ناو قەسیدەی (مرۆڤ)ە و شاعیر لەوە تێگەیشتووە کە زەمانەیەک تێیکەوتووین هیچ شتێک لەسەر ڕێچکە و ڕێباز و بنەڕەتی خۆی ناڕوات و ژیان ئاڵۆز و زەحمەت و پڕ کێشمە کێشە. بۆیە هاوڕێیەتیش لەم سەردەمەدا وەک خۆی نەماوە و گۆڕاوە، شاعیر دەیەوێ ئەو کەلێن و بۆشایی و خەوشە ناشیرین و نا مرۆڤانە بسرێتەوە و هاوڕێیەتی بگەرێنێتەوە دۆخی جوانی و ڕەکی خۆیەوە.
ئەوەتا دەڵێ:
کورسی بەتاڵم لەبەینی هاوڕێیەکان نەدەهێشت و
پڕم لەخۆشبەختی و ئەمان دەکرد.
متمانە وەک چەمکێک خاڵێکی بنەڕەتی نێوان مرۆڤەکانە. بەڵام لەڕۆژگاری ئەمڕۆدا متمانە کەم بووە یان دەتوانین بڵێین وەک سەردەمی پێشوو نەماوە و ڕۆژانە کێشە و گرفتی متمانە نەبوون لەلایەن مرۆڤەکان سەرهەڵدەدات و بەدەیان کەسی لێک کردووە، شاعیر دەڵێ پەیوەستە مرۆڤ بین بە ئەوەی متمانەمان بەیەک هەبێت و لەگەڵ

یەک بە ڕاستی بژین، بۆیە گرنگە مر□ق بین و ب□مر□قانە بژین.
ئەگەر مر□ق بوومایە
کاتێک تەنیا دەبووم، دەبوومە قاسەی متمانە
بۆ ئەو کەسانەی
چوار قسەی گەچراوی خۆیانیان بۆ باس کردووە
نەدەبوومە چڵکاو
چڵکاو شمەکی دەور و بەر پیس دەکات
نەدەبوومە دوکەڵ
دووکەڵ قوڕگی مرۆڤەکان دەخوسێنێت
نەدەبوومە دەمانچە
پێمخۆشە برین بێ کڕیار بێت.

هەمیشە گفتوگۆی ئارام و دانیشتن بەیەکەوە لەسەر کێشەکان ئەنجامی باشی لێکەوتۆتەوە و باشتر بووە لە لێکتێنەگەیشتن و زمانی هەڕەشە و شەڕکردن، بۆیە ئەگەر لێکتێگەیشتن هاتە ئاراوە ئەو هەموو کوشتن و بڕین و ئاڵۆزیەی مر□ق دروستی کردووە بەو شێوەیە نەدەبوو، شاعیر دلنیایە لەوەی ئەگەر مر□ق بایە ئەوا :

خۆکوشتن و ئەویتر کوشتنم دەکردە مۆدیلێکی کۆن
هەر زۆر کۆن
بەدوو قسەی خۆش
داڵەکانم دەکردنە کۆتر و
لەماڵی پەپوولەخانمم دوور دەخستنەوە و
ماڵی خۆییم لە ڕۆخ قومە ئاوێکی قەنداویی
بۆ دروست دەکرد.

لەکۆتاییدا وەرن با پێکەوە وەک مر□ق بژین.

کاروان حەسەن / هەولێر

سەرچاوە و پەراوێزەکان :
(1)محەمەد جەودەت، هونەری مرۆڤبوون، سایتی هەولێر.
(2) مر□ق، دکتۆر عەلی شەریعەتی، وەرگێڕانی: موسعەب ئەدھەم، چاپی سێیەم، 2014 سلێمانی
(3) قورئانی پیرۆز، سوڕەتی (تین) ئایەتی (4).
(4)جوانترین وتە ئامادەکردن و وەرگێڕانی: کارزان نووری عوسمان،

چاپی دەیەم ، 2013 هەولێر.
(5) جوانترین وتە ئامادەکردن و وەرگێڕانی: کارزان نووری عوسمان، چاپی دەیەم ، 2013 هەولێر.
(6) پەندی پێشینان، کۆکردنەوەی : کاروان عوسمان چاپی یەکەم ، لەبڵاوکراوەکانی دەزگای چاپ و پەخشی ڕێنما، ل 345
(7)مرۆڤێک لەنزیکمانە، شیعر ، تەیب قادر، چاپی یەکەم 2017

خۆتان لە ڕۆژی درۆدا بپارێزن…
کاروان حەسەن سلێمان

درۆ: وشەیەکە لە ڕووی ڕێزمانییەوە(ناوی واتاییە) کە لە چوارپیت پێکهاتووە (د، بزرۆکە، ر ، ۆ) هەروەها لە دوو بڕگە پێکدێت (د/رۆ) بە بچووکی خۆی دەتوانێ گەورەترین کێشە دروست بکات.
درۆ ماکەکی پیسی کۆمەڵایەتییە هەندێ کەس خویان پێوەگرتووە و نانی پێوەدەخۆن ، درۆ دەتوانێت برا لە برا بکات ،خۆشەویستان لە یەکتر دابڕێنێ، یەک درۆ دەتوانێ ماڵەوێرانی لەدوای خۆیدا بێنێ ئەگەر وریا نەبین و نەتوانین بەجوانی و بەباشی مامەڵەی لەگەڵ بکەین، تەنانەت هەندێ کەس شانازیشی پێوەدەکەن و ڕۆژێکیشیان بۆ درۆ داناوە کە(١) ی مانگی نیسانی هەموو ساڵێکە، کە هیچ ئەسڵ و بنیادێکی نییە لە ڕاستیدا. کەچی هەندێ کەس لەم ڕۆژەدا هەڵدەستن بەدرۆ کردن و زۆرجار کێشەی کۆمەڵایەتی لێ کەوتووەتەوە و دەیان گرفت و ئاڵۆزی دروست کردووە.
لەم سەردەمەی ئێستادا هەندێک نانی درۆکردن دەخۆن و تەنانەت مووچەشی پێ وەردەگرن و ڕێز و سوپاسیش دەکرێن!
لە قورئانی پیرۆز و فەرمووودەکانی پێغەمبەر درودی خوای لەبێت دەیان ئایەت و فەرمایشت هەیە لەبارەی درۆ وە.
لە زووەوە پێشینان و زانایان لە درۆیان کۆڵیوەتەوە و بەشتێکی ناشیرین و نەگونجاو و ناحەزیان زانیوە و چەندین پەند و وانەیان لەسەر درۆکردن نیشان داوین، ئەوەتا ئەرستۆ فەیلەسوفی یۆنانی دەڵێ: مردن بەڕاستگۆییەوە زۆر باشترە لە ژیان لەگەڵ درۆدا.
هەروەها دکتۆرعەلی شەریعەتی لەبارەی درۆکردنەوە دەڵێ: ئەگەر درۆ ڕەنگی هەبووایە، زمانمان سەدەها پەلکە زێڕینەی دەگرت.

کەچی زۆرجار نەتوانراوە سوود لەو پەند و وتە و دەقە شیعرانە وەرگرین و بە بایەخەوە مامەڵەی لەگەڵ بکەین، لە ئەدەبی کوردیشدا شاعیران توانیویانە ئەو دەردە کۆمەڵایەتییە و ئەو وشەیە لە بەرچاوی خەڵک لابدەن و لێی نزیک نەکەونەوە و خۆیانی لێ بەدوور بگرن بەشێک لە شاعیران وەک ماکێکی کۆمەڵایەتی لە ناواخنی شیعرەکانیان لێی دواون، هەروەها پیرەمێردی شاعیریش لە چەند پەندێکدا باسی لە درۆ کردووە و لە پەندێکدا دەڵێ:

ئاگری درۆزن ساتێك ئەگەشێ
بەڵام هەر لە لای تەنکی ئەدەشێ

لە پەندێکی تردا دەڵێ:
درۆزن زانی درۆی سەر ئەگرێ
پێی ڕادێ ، ئیتر شەرم نایگرێ

لە پەندی پێشینانیشدا ئەو ڕاستییە هەیە و بە پێی کات و سەردەم قسەی لێکراوە و پەندی جوان و ناوازە وپڕچێژی بە دروست کراوە بە وانە و سوودبینین، لێرەوە چەند پەندێکی پێشینان دەخەمەڕوو بەڵکوو سوودێکی هەبێ و توانیبێتم تەنۆتیت بشکێنم لەو بابەتە.

١-درۆزن دوژمنی خوایە.
٢-درۆ بە دەسەڵاتە هەموو کەس پێی دەوەڕێ.
٣-درۆ هێشتا دەرنەچووە لەقە دەکات.
٤-درۆ نەفەرزە، نەسونەتە.
٥-درۆزنە خۆی لێ ونە.
٦-درۆکانی بەبای دەفڕن.

هەروەها چەند وتە و پەندێک لە بارەی درۆوە بزانیت خراپ نییە.
١-درۆ سک تێر ئەکات و سەر زەلیل.
٢- باجی درۆ کۆمەڵگا دەیدات.
٣-درۆ قوربانی دەستی بەرژەوەندییە.
٤-لە ئێستادا خەریکن لە ناو زانستی تردا(علم الکلام) جێگا بە درۆ دەکەنەوە و شەرعیەتی پێ دەدەن.
٥-درۆی کۆمەڵایەتی ترسناکە ، بەڵام درۆی سیاسی کارەسات هێنەرە.
٦- لە ئێستادا درۆ ڕۆڵی هەیە لە دروستکردنی دەسەڵات و سەرمایەداری دا.
٧-ڕەنگە بتوانی بە درۆ دونیا ڕەنگ بکەی بەڵام
یەك باران بەسە بۆ دەرکەوتنی ڕاستییەکان.

٨-درۆزن ئاگر لەماڵی بەربێت کەس بڕوای پێناکات.
٩-درۆ بنی قوڵە، بەڵام سەری تەنکە.
١٠-درۆ هەر درۆیە کە بیکەیت.

✍کاروان حەسەن سلێمان .
٢٠٢٢/٣/٢٩

چێژی شیعری.. کاروان حەسەن سلێمان

نووسینی شیعر لەڕۆژگاری ئەمڕۆماندا بووەتە شتێکی ڕۆژانە و ئاسایی، ڕۆژانە بەدەیان کەس دەنووسن، دەیان کەس خۆیان بەشاعیر دادەنێن، دەیان کەس نامیلکە بەناو دەکەنەوە، دەیان کەس شاعیربوونی خۆیان ڕادەگەیەنن، هەموو ئەمانە ڕۆژانە دووبارە دەبنەوە.
لەگەڵ ئەمەشدا زۆربەی ئەو بەرهەم و نامیلکە و شیعر و نووسراوانەی ناویان ناون شیعر، دوورن لەچێژی خوێندنەوە و شیعربوون، چونکە چێژیان نییە و خوێنەر تامەزرۆیان ناکا و ئەو نووسینانە ناتوانن بچنە دڵەوە، هۆکاریش زۆرن، (نەشارەزایی لەزمان، ڕەوانبێژی، وشەسازی، ڕێساکانی جوانکاری، وێنەی شیعری، ڕیتم، ئاوازی ناوەوە و دەرەوەی شیعر) هەموو ئەمانە ڕۆڵیان هەیە لە چێژ و خۆشی ئەو شیعرەدا.
ئەو دەقانەی شیعریەت بەرهەم ناهێنن دەکرێ بەشیعری سپی پۆلین بکرێن، شیعری سپی شیعرێکە زیاتر مۆرکی هەواڵی بەسەرەوەیە. واتا ڕاگەیاندنی شتێک یان دەربڕینی ئازارێک لەچەند وشەیەکدا، ئەوەی ڕۆژانەش دێتەبەر گوێمان و دەیبیستین و دەیخوێنینەوە لەشیعر بەشی زۆریان خاڵین لەشیعربوون و شیعریەت، چونکە زۆر لەو دەقانە تەنیا قسەکردنن، وتارن، گلەیی و گازاندەی ڕۆژانەن، هیچ پەیوەندیان بەشیعرەوە نییە، شیعر خۆی چێژبەخشین و هەست بزواندن و ختوکە دانی خوێنەرە، بەڵام لەم بەرهەمانەدا زۆرجار دەق خاڵییە لەهەست و سۆز، تەنیا ڕیزکردنی وشەیە.
زمان خاڵی یەکەمی بوونی دەقێکە بەشیعر، چونکە زمان جەوهەر و کڕۆکی شیعرە، بۆیە پێویستە لەو بەرهەمانەدا زمان ئیشی باشتر و

وردتر و چڕتری بۆ بکرێ لەناو شیعردا، ڕەسوڵ حەمزەتۆق دەڵێ:
(کەسێك بوێرێ شیعر بنووسێ و زمانیش نەزانێ، وەك شێتێك وایە مەلەوانی نەزانێ و خۆی فڕێ بداتە ڕووبارێکی هەڵچووەوە). کەواتا خاڵی بوونی دەق لەشیعریەت هیچ مانایەکی شیعری هەڵناگرێ لە ڕستەیەکی ڕاگەیاندن یان ڕیزکردنی چەند وشەیەکی ئاسایی زیاتر.
لەسەر نووسەر و شاعیر و دەق نووس پێویستە وردتر، جوانتر، باشتر وردببنەوە و جوانتر کار لەسەر شیعر بکەن تایبەت زمان، وەک وتمان زمان کەڵکی جوانی و باشی شیعرە. هەروەک وتراوە.(زمان بۆ خۆی جەوهەر بەخشە و شیعریش جەوهەری خۆی لەزمانەوە وەردەگرێت) بەو پێیەی شیعریەت بوونی دەق زیاتر پەیووەستە بەزمانەوە هەموو جوڵە و جوانی و ڕیتم و ئاواز و ئێستاتیکای شیعری خۆی لەزمان دەبینێتەوە، کەواتا خوێنەری باش و بەسەلیقە و ورد چەن دەقی باش و خراپ لێک جیادەکاتەوە، ئەمە چێژ و باڵابوونی دەقە وادەکات خوێنەر سنووری نێوان ئەو دەقانە دیاری بکات، هەروەک ڕیچارد هێڵد دەڵێ:
(شیعر هونەرێکە مەبەستی ئەنجامدانی گەورەترین چێژ بەخشینە بە گوێگر) هەر لەڕێگەی چێژی خوێندنەوەی دەقە خوێنەر دەزانێ کام دەق باشە و کامەی خراپە.

کاروان حەسەن سلێمان
٢٠٢٢/٢/٢١

ڕەزا حەمە بولبولێکی خۆشخوان لە گوڵزاری شیعری گۆرانییدا.. کاروان حەسەن

شیعری گۆرانی یەکێکە لە جۆرەکانی شیعری کوردی و هاوشانی شیعری دڵداری و شیعری فێرکردن و هتد..
ئەم جۆرە شیعرە زمانی ویژدانە و شان بەشانی گۆرانی ڕۆیشتووە، دیارە گۆرانی لەلای هەموو نەتەوەیەک باوە و کەس لێی بێبەش نییە، شیعری گۆرانی واتا ئەو شیعرەی بۆ گۆرانی هەڵدەبژێردرێت و ئەگەرچی خۆی هونەرمەندەکە دێت و شیعرەکە هەڵدەبژێرێت، ئەوە ناگەیەنێ کە

شاعیر بێت شیعر بە گۆرانی بەڵکو ئەوە هونەرمەندە شیعرەکە هەڵدەبژێرێت و دەیکات بە گۆرانی، زۆرتر شیعری لیریک ئاوازیان بۆ دادەنرێت و دەکرێن بە گۆرانی بەکاردێن و بەئاسانی و بەجوانی و خۆشتر ئەچنە دڵەوە و جۆرێک لە ئاواز و مۆسیقی و ڕیتمی ناوەوە و دەرەوەی هەندە چێژبەخشە زیاتر بۆ گۆرانی دەبێ و لەبارتر و جوانترە بۆ وتن. واتا جۆرێک لەشیعر هەیە و هونەرمەند هەڵیدەبژێرێ و جۆرێک لە ئاوازی بۆ دادەنێ و دەیچڕێ.
ڕەزاحەمە یەکێکە لەو شاعیرە جواننووس و پڕ ئەزموونانەی ئەدەبی کوردی. ئەو چل ساڵێکە دەنووسێ و ژیانی خۆی ئاوێتەی شیعر کردووە، یان شیعری ئاوێتەی ژیانی خۆی کردووە. ئەو لەڕووی نووسینەوە کەم دەنووسێ بەڵام زۆر قوڵ و پڕ مانا و چێژبەخش دەنووسێ، شیعرەکانی تام و چێژی تایبەت و ڕیتم و ئاوازی پڕ جۆش و خرۆشیان تێدایە. وەک بەرهەم ڕەزا حەمە تەنیا نامیلکەیەکی بچکۆڵە بڵاو کردۆتەوە بەناوی (مەڵبەندەکەی لەمەڕ ئەمە)جگە لەم نامیلکەیە هیچ دیوان و بەرهەمێکی تری چاپ نەکردووە.
زمانی شیعری و شێوەی نووسینی ڕەزاحەمەی شاعیر جۆرێک لە ژیانی پێ لەخەم و کەسەر و سۆز و غەریبی و نیشان دەدەن، خۆشەویستی و پەیوەست بوون بەنیشتمان و گەلەوە دەبەستێتەوە. سۆز و دەربڕین و هاوخەمی بۆ خەڵک و گەلی خۆی بۆتە جۆرێک لە زمان و سۆزداری بە میللەت و نەتەوە،ڕەزا حەمە لەڕێگەی شیعرەوە سۆز و هەستی ناخی دەردەبڕێ و دەیگەیێنێ و هەموو ئەو وشە پەنگ خواردووانەی ناخی ئەو مرۆڤانەی کەتوانای دەربڕینیان نییە بەهەر هۆکارێکەوە بێت ئەم لەجیاتی ئەوانەوە دەریان دەبڕێ. یان وەک ڕەزا حەمە خۆی دەڵێت: (مرۆڤ خۆی لەخۆیدا شیعرێکی جوانە. بەڵام ئەفسوس هەموو مرۆڤێک ناتوانێ خۆی بنووسێتەوە).
هەرلەکۆنەوە گوتراوە کە (زمان گۆرانی بووە، یان زمان شیعر بووە). واتا زمان و گۆرانی و شیعر هەر لەکۆنەوە پەیوەندی پتەویان لەنێوانەدا هەبووە. نەزمان بە شیعر دەبێ نەشیعریش بە زمان دەبێ، واتە (گۆرانی و شیعر و مۆسیقا هەر لە سەرەتای مرۆڤی سەرەتاییەوە سەریان هەڵداوە و پەیوەندییەکی لێک دانەبڕاو لە نێوانیاندا هەیە. بەواتایەکی تر شیعر هەرلە بنەچەیەوە مەزموونێکی ئاوازدارە).
بە وردبوونەوە لە چەند نموونەیەک لەشیعرەکانی ڕەزا حەمەی شاعیر باشتر و جوانتر لێیان تێبگەین.

کەس نییە لە ئێمە لەڕابردوودا و تا ڕۆژی ئەمڕۆش گوێبیستی شیعرەکانی ڕەزا حەمە نەبووبێ . یان چەند نموونەیەک لە شیعرەکانی دەخەمە ڕوو.

کەم هەیە لە ئێمە چ لە ئێستا و چ لە ڕابردوودا گوێی لە دەنگە بەسۆزەکەی مامۆستا ئیبراهیم خەیات نەبووبێ و لەگەڵ گۆرانی (ئێمە گیانێکین لەدوو جەستەدا) هەست و سۆزی نەخرۆشابێ. دەقی ئەم شیعرە یەکێکە لە شیعرە جوان و پڕ سۆز و بەچێژەکانی ڕەزا حەمە. کە لەدوا دێڕی شیعرەکەیدا زۆر هونەریانە و وەستایانە ئاماژەی بەناوەکەی خۆی (ڕەزا) کردووە. ئەم گۆرانییە لە ساڵی (1983) تەلەفزیۆنی کەرکووک تۆماری کردووە. ئەمەش دەقی شیعرەکەیە بەناوی (پەیمان)

ئێمە گیانێکین لە دوو جەستەدا
وەک شیعر و ئاواز لەیەک بەستەدا
دنیا ناتوانێ لێکمان کاتەوە
مەگەرخوا بۆخۆی بمانباتەوە
ئێمە پەروەردەی یەک خۆڵ و ئاوین
بۆ یەک مەبەست و بۆیەک پێناوین
لە ناو یەکتردا تووواوینەوە
ڕێبواری یەک ڕێین جیانابینەوە
پەیمانماندوا□ تا لە ژینا بین
بۆتەنها ساتێ بێ یەکتر نابین
ئەگەر لەودنیاش زیندوو بینەوە
هەر وەکو ئێستا یەک ئەگرینەوە
یەک بۆیەکتری خۆراکی گیانین
لە تەنگانادا بۆیەک قوربانین
عەشقی پیرۆزی ئێمە وەهایە
ههتا خواوندیش لێمان(ڕهزا)یه

هەر هەمان کات و هەمان ساڵ هەمان هونەرمەند گۆرانی (گەردوونی) تۆمارکرد، کە دەقی شیعرەکە ئەمەیە .

ئەگەر گەردوون درۆ ناکا، با ئەفسانەی خۆی بنوێنێ
جوانێکی تر لە وێنەی تۆ لە دنیادا بخولقێنێ

هونەرمەندی دەنگ خۆش (بەهجەت یەحیا) شیعرێکی پڕ ئاوازی (ڕەزا حەمە)ی شاعیری کردۆتە گۆرانی و لە ئاواز و ڕیتمێکی پڕ جۆش و خرۆشدا بەدەنگە نەرمەکەی خۆی بۆمانی چڕیوە، ئەمەش شیعرکەیە.

من ڕۆژانم مشتێ خەمە
شەوانەم چەپکێ ئازارە
چاوم وەکو چاوی نالی
لە دووریتا دوو ڕووبارە
تەنیایی بۆتە دایەنی

کەرپەی حەز و خەونەکانم
کەس گوێ ناگرێ لە ئاوازی
هەنسک و کوڵی گریانم
لەگەڵ کام ڕووباردا بڕۆم
بەرەو کام ئاسمان هەڵفڕم
کە پابەندی غەریبی بم
شوێن پێی کام خۆزگە هەڵگرم

تێبینی هونەرمەند بەهجەت یەحیا دوو سێ کۆپلە شیعری خوالێخۆشبوو (شێرکۆ بێکەسی) تێهەڵکێش بە گۆرانییەکە کردووە. بەڵام شیعرەکەی شێرکۆ بێکەسی کردووە بە مقامێک لەکۆتایی گۆرانییەکەدا.

هونەرمەند خالید ڕەشید چەند شیعرێکی ڕەزا حەمەی کردۆتە گۆرانی و خەمەکانی غوربەتمان بۆ هەڵدەڕێژێ، ئەمەش دەقی شیعری غوربەت:

بێ ڕەنگ و بۆیە، جیهانی غوربەت
پڕە لە تاسە و هەنسک و حەسرەت
کە من ڕۆحەکەم لە کوردستانە
بۆ من چی خۆشی ئەم هەندەرانە
بێ ناز و بێ کەس، بێ دەست و هاودەم
بوومەتە هاوڕێی گیانی خەم
هێندەم نۆشیوە تاڵی جودایی
بوومەتە پاشای دنیای تەنیایی
بێ کۆڵ و دەستە و ماڵ میوانم
بە بێ هاوخوان و بێ دیوەخانم
مەڵێن هاوارم بەسەر زاریە
بوونم وابەستەی کوردەواریە
من خۆشی ژیان نەیخەڵەتاندم
دەستی زۆرداری دەری پەڕاندم
بێ داڵدە و چارەم، نیمە دەرەتان
لەوێ ڕۆح کێشان، لێرە ڕۆح سووتان

هونەرمەند خالید ڕەشید ئاوازێکی پڕ لە سۆزی بۆ شیعرێکی ڕۆمانسی ڕەزاحەمە داناوە و هەرخۆشی چریویەتی بە ناوی (بووکی ئێوارە) ئەمەش دەقی ئەو شیعرەیە و چێژێکی تایبەتی هەیە.

بەرامەی پاش بارانی کەم
لە لاملی جوانت ئەدەم
دەتکەم بە بووکی ئێوارە و
زەردە پەڕت لە بەرئەکەم
شەو جێی شیعرت بۆ ڕادەخەم

تریفەی مانــگــت پیــادەدەم
ئەستێرە بۆت بجریوێنێ
فریشتەی خەو بتنوێنێ
نەرمە با شەپۆلی قژت
بەسەر ڕووتا ببا و بێنێ
خۆشەویستیم بێتە خەوت و
سپێدە بەئاگات بێنێ
ئەگەر ئەم دنیا گوڵێک بێ
تۆی ئافرەت ڕەنگ و بۆیەتی
هەرکەسێکیش تۆی خۆشنەوێ
دیارە ڕقی لە خۆیەتی

دیسان هونەرمەند خالید ڕەشید شیعرێکی تری ڕەزا حەمە دەکاتە گۆرانی بەنـاوی (سـۆفی) دا بەدەنگە پڕ سـۆزەکەی خۆی چریـوە و بە پ□یق□ سـ□نگین و ناسک و جوانەکانی ڕەزا حەمە ئاشنامـان دەکـات. ئەمەش دەقی شیعرەکەیە.

هەی بەسۆفی مەزهەبی دوو چاوت بم
وەی بە شێخی تەریقەی دوو لێوت بم
سوتانی ڕۆحەکەم، لەسینەم وەدەربێ
گڕی عەشق لەباڵای ئەم دنیا بەرد□ بێ
خۆشەویستیم پەیامێکی ئاسمانییە
بۆ تۆ سووتان شەهادەت و قوربانییە
من نە مەمم نە فەرهادم نە دێوانەم
پێغەمبەری خۆشەویستی ئەم زەمانەم
لەدڵداری سەردەم ناچێ ئەم عەشقەی من
ئەفسانەیە، داستانێکە گەورە و مەزن

هونەرمەند کاوە حەمە ساڵح دەقێکی شیعری ڕەزا حەمەی کردۆتە گۆرانی و لە ناخێکی پڕ هەست و سۆزی غوربەت و دووری لە گەل و نیشتمان بە دەنگە زوڵاڵەکەی بۆمانی چڕیوە. ئەمەش دەقەکەیە بەناوی (غەریبی)

گەر غەریبی چاوم بوایە
لەمێژبوو دەرمــهــێنابوو
هیوای ئایندەم نەبایە
ئێستا ئێسکیشم نەما بوو
غەریبی ژانە، خورپەیە
سووتانێکی بێ کڵپەیە
خەزانی توشیی و نەهاتە

وشکە گریان، مەرگەساتە
گێژاوی گۆمێکی مەنگە
تونێلی تاریکی و مەرگە
زامێکە تابڵۆی بەسوێ
هاوارێکە ناگەتە جێ

هەر هونەرمەند کاوە حەمە ساڵح بەدەنگە خۆش و پڕ لە حەماسەکەی دەقەکەی تری وەرگرتووە و بە ئاوازێکی پڕ جۆش و خرۆش بەدەنگە خۆشەکەی بۆمان دەچڕێ و کارەساتی ئەنفالمان بۆ دەگێڕێتەوە. ئەمەش دەقەکەیەتی:

ئەگەر وتیان هەواری کاروانی ئێوە بۆچی دوورە
ئەگەر وتیان داروبەردی وڵاتەکەی لەمەڕ ئێوە بۆچی سوورە
هەموو هاوارکەن بەجارێ
بڵێن، چونکە:
لەئاسمانی مەڵبەندەکەی لەمەڕ ئێمە
لەجێی باران خوێن دەبارێ، خوێن دەبارێ
خوێن دەباری

جگە لەم بەرهەمانەی سەرەوە کە باس کران هونەرمەندی تریش شیعری ڕەزا حەمەیان کردووەتە گۆرانی و چڕیویانە وەک (ناسری ڕەزازی) شیعری (هۆ هێزەکەم دەنگی زوڵاڵی تۆ نەبێ) و زاهی جەلال و جیهان ئیبراهیم خەیات و کیژان ئیبراهیم خەیات و هی تر.

کاروان حەسەن / هەولێر
(1/1/2022)

کورد وەک میللەتێکی دیل و کۆیلە.. کاروان حەسەن

لەمابەینی کڵاو سوور و کڵاو ڕەش
پەرێشان و دیارن میسلی گای بەش

حاجی قادری کۆیی

کورد میللەتێکی دیل و کۆیلەی ژێردەستی دوژمن، لەوەتەی هەیە ژێر دەست بووە و هەمیشە گوێڕایەڵی بێگانە و دوژمن و ناحەزان بووە، ئەگەرچی جارجار توانیویەتی لەسنوری میرنشین، هەرێم، حکوومەت چەند ناوچەیەک بەڕێوە ببات. بەڵام دواجار بەویستی بێگانە و لەژێر فشاری حکوومەتە سنورییەکانی دەورووبەری و دەستی ڕەشی پیسی ناوخۆ بەرەو هەڵدێر چووە و هاتەتەوە خانەی سفر. لەدێر زەمانەوە دوژمن توانیویەتی ئەو دەستەڕەشە پیسەی ناوخۆ بکڕێ و دەستەمۆی بکا بۆ مەرام و نیازە گڵاوەکانی خۆی هەرکاتێکیش کورد بەرەو بەهێز بوون چوبێ و بەنیازی بەدیهێنانی مافەکانی بووبێ ئەوا دەستی لەرزۆکی ناوخۆ زۆر بە بەزەییانە و دوور لەبەها مرۆڤایەتییەکان لەخزمەت دوژمن وەستاوە بۆ نەهاتنەدی ئامانج و مافەکانی میللەتی کورد ئەگەرچی ئەمانە بەڕەچەڵەک کوردیشن ! بەڵام لەئەرک و ئەخلاق و بنەما نەتەوەییەکانی خۆیان لایانداوە و لەپێناو چەند پاداشتێکی کاتی میللەت و گەل و نەتەوە و خاکی خۆیان هەڕاجی دەستی دوژمن کردووە.

لێرەوە دێینە سەرباسی هەندێ شیعری شاعیران لەبارەی ئەو دەستە ڕەشە چڵکنە ناوخۆییە و بە چاوخشاندنێک شتێکی لێ هەڵدەکڕێنین، بەهیوای سوود وەرگرتن .

حاجی قادری کۆیی (١٨١٧- ١٨٩٧) لە دیوانەکەیدا کە پڕیەتی لە پەند و ئامۆژگاری و وانە، لەچەند شوێنێک باس لەیەکڕیزی و ناتەبایی و بێ دەوڵەتی و دەستی پیسی ناوخۆ دەکات و لەهەموو ئەو دێڕانەشدا ئامۆژگاریمان دەکات کە خزمەتی وڵات، نیشتمان، نەتەوە بکەین و بەیەکڕیزی و یەکگرتووی دەتوانین مافەکانمان بەدەست بێنین ئەوەتا دەڵێ:

هەتا وەک ئاگری بن کان لەگەڵ یەک
ئەگەر تۆفان بە لەشکرتان بەپووشێک

لەدوو دێڕی تردا حاجی زۆر بەڕاستی دەدوێ و ئەوەمان پێ دەڵێ ئەگەر یەکگر و تەبا ویەکگرتوو بین، دەتوانین جیهان بگرن و ببن بە خاوەنی دەوڵەت، هەروەک دەڵێ:

کوردی ئەمە نەزان و پاشکەوتن
پێکەوە پووش و ئاگر و نەوتن
بە ئەگەر دەستی یەکتری بگرن
وەک سکەندەر جیهان هەموو دەگرن

حاجی ناوەستێ و دەڵێ دەستی میللەت دەگرم تاکو ڕێگای ڕاست دەدۆزنەوە . بەڵام مخابن حاجی ئەوە (١٢٤) ساڵە مردووە هێشتا قسەکانمان بەهەند وەرنەگرتووە مخابن.
لەدێڕێکی تردا دەڵێ:

تاڕێک نەکەون قەبیلی ئەکراد
هەروا دەبنە خەراپە ئاباد

حاجی قادری کۆیی باش لەوەگەیشتبوو کەکورد خەخەر و دەست خەرەی بێگانەن و هەریەکەیان بەلایەکدا ڕۆیشتوون و هەرلایەنێک لەدژی ئەوی تر بوونەتە دارە دەستە و دەسکەلای بێگانە، دوژمن چۆنی بوێ وای لێدەخۆڕێ لەدژی براکانی تری مەبەست کورد بەکورد کوشتن و شەڕی براکانە کەئامانجی دوژمن ئەوەیە کورد بکوژێ و لەدژی یەک هاریان بکات ئەوەتا تاکو ئێستاشی لەگەڵدابێ کوردی نەگبەت هەر لایەنێک لەدژی ئەوی تر پاڵپشت و مەیتەری دەوڵەتێکە لەدەوڵەتانی هاوسنور .حاجی قادر زۆر جوان وتوویەتی :

لەما بەینی کڵاو سوور و کڵاو ڕەش
پەرێشان و دیارن میسلی گای بەش

کەلێرەدا حاجی مەبەستی لەکڵاو سوور تورکە عوسمانییەکانە چونکە فەسی سووریان لەسەربوو ، کڵاو ڕەشیش مەبەستی لەئێرانییە قاجارییەکان بوو کەفەسی ڕەشیان لەسەربوو..

کاروان حەسەن ٢٠٢١/١٢/٢
هەولێر

شاعیر لە نێوان ڕەخنە و غروریدا.. کاروان حەسەن

هەموومان کە گوێمان لە وشەی ڕەخنە دەبێ لەدڵەوە نائومێد و دەڵمان پێی توند دەبێت، چونکە بونیادی مرۆڤ وایە بەکەمترین وشەی دژ هەڵدەچێ و میزاج و سەروسیمای ئاڵۆزدەبێ و تووشی داڕمانی دەروونی

دەبێ کە ئەمە گەورەترین هەڵەو تێگەیشتنە لەواقیعی کارەکە، چونکە مەرج نییە ئەو ڕەخنەیە ڕوخێنەربێ، ئەشێ بنیات نەر بێت و بەرەو کاری دروستتر و باشتر و جوانترت بەرێ.
ڕاستە تاڕاددەیەک تۆ بەکارێک ماندووبوویت و یەکێک بێت سەرتاپای کارەکەت بەهیچ بزانێ مافی خۆتە پێت ناخۆشبێ و لەی زویر بیت و دڵت بڕەنجێ بەڵام کە دوو وشە و ڕەخنەی بنیات نەر لەبەرهەم و کارەکەت گیرا ئەبێ سوپاسگوزاربیت و دڵت خۆشبێ نەوەک ناحاڵیبوون و غرووری و زویر بیت، ئەوەی لەڕێ ئامانجی سەرەکییە زۆر جار تووشی ئەو جۆرە ڕوو بەڕووبوونەوانە دەبین و لەجیاتی دەستخۆشی و دڵخۆشی بەرامبەر تووڕەیی و ناحاڵی بوون دەتەکایەوە، ئەبێ تۆ بزانی و لێکی بکەیەوە کە بیروڕای کەسی ئەکادیمی و لەزان و شارەزا لەو کار و بەرهەم و ئەو بابەتانەی مەبەستە، جیایە لەگەڵ کەسێکی تر کەهەرخۆی پێی ڕاستە و ڕا و بۆچوونی بەرامبەر وەرناگرێ و پێی وایە تۆ هەڵەی، کەڵکی مەبەست لەم نووسینە ئەوەیە هەندێ شاعیر بە ڕەخنە گرتن زوویر دەبن و ناتوانن خوێنەرەکانیان قەناعەت پێبهێنن و مەبەستی سەرەکی و مانای وردی شیعرەکانیان بە خوێنەر بخەنە ڕوو، تایبەت لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان کە ئێستا زیاتر گفتوگۆ و باس لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان هەیە، بۆیە ئەبێ هەم خوێنەری شیعر وردبینتر بێت و هەم شاعیریش بەدڵێکی فراوانەوە ڕەخنەکانی قبوڵ بێت.

(جان ری)ی نووسەر، زۆر جوان وتوویەتی:
کەسێک بەدیقەتەوە گوێ بە ڕەخنە لەگرەکانی بگرێت، ئەو کەسە خوازیاری پێشکەوتنە.(١) بۆیە زۆر جار لە تۆڕی کۆمەڵایەتی فەیس بووک کە شیعرێک دادەنرێ و بڵاو دەکرێتەوە، زۆربەی خوێنەران هەر دەستخۆشی دەکەن و دەنووسن(جوانە، بژیت، دەست خۆش) کەلەوانەیە دەقەکەی نەشخوێندبێتەوە و هیچیشی لێ حاڵی نەبووبێت، کەچی خوێنەرێکی بەسەلیقە و ورد کاتێک ڕەخنەیەک لەدەقەکە دەگرێ، یان ڕاو بۆچوونی جیایە یاخود سەرنجێکی هەیە، خاوەن دەق پێی تووڕە دەبێ و هەڵدەچێ و دەبێتە گفتوگۆیەکی ناشیرین و لێک حاڵی نەبوون ڕوودەدات. زۆر جار دەچێتە ئەو دەخەی کە ناوزڕاندن و وشەی نەشیاوی لەبکەوێتەوە، کە ئەمەش لە خوێشت و ئەدای شاعیر و نووسەران ناوەشێتەوە و ئاکارێکی جوان نییە.
خوێنەری بەسەلیقە و ورد دەیەوێت باشتر حاڵی بێت و لەدەقەکە تێبگات، بۆیە جاری وا هەیە پرسیارێکی بە دروست دەبێت مافی خۆیەتی تێی بگات و لێی ورد بێتەوە، شاعیریش پێویستە بەدڵێکی فراوانەوە چی ڕەخنە و سەرنج و تێبینی هەیە وەریان بگرێ و سوودیان لێ ببینێ، نەوەک پێی ناخۆش بێت و تووشی شڵەژان و هەڵچوونی دەروونی بکات.

ئەوە جوانی و تێگەیشتوویی شاعیرە ئەگەر قبوڵی هەموو لایەکان بکات،لەم سەردەمەدا شیعر هەندە ئاڵۆز بووە، جاری وا هەیە خودی شاعیریش خۆی نازانێ چۆن شیکردنەوەی بۆ بکات و بزانێ جوانترین مانا و مەبەست کامەیە؟ بۆیە ئەبێ وردتر، جوانتر، باشتر لەڕەخنە تێبگەین و لێی بڕوانین، ئەوە ڕەخنەیە نووسەر، شاعیر بەرەو پێشەوە دەبات، ئەوە خوێنەری کارا و وردبین و بەسەرنجە شاعیر دەخاتە ڕێزی باشترینەکان و پێچەوانەکەشی هەر ڕاستە، زۆرجار دەستخۆشی و چەپڵە لێدان شاعیر و نووسەر دەخەنە دۆخی مەغرووری و لەخۆبایی بوونەوە تۆ سەیری (گۆران) ی شاعیر بکە، ئەو ڕابەر و نوێکەرەوەی شیعری کوردی بوو هێندە ورد و جواننووس بوو، کەچی دەڵێ:
(من کە دەکەومە سەر شیعر نووسین، نەک هەر بەهێز دەبم، بەڵکو نەخۆشیش دەبم، نەخۆشیەکی زۆر قورسیش، هەست بە ئازارێکی زۆر دەکەم و ئاگام لەدەوور و بەری خۆم نامێنێ، تا لەشیعر دانانەکە دەبمەوە، ئینجا وردە وردە، بەخۆ دێمەوە و دوای ماوەیەک دەبمەوە مرۆڤێکی ئاسایی)(٢) کەچی شاعیر هەیە بە نامیلکەیەک بەچەند دەقێک لەخۆی بایی دەبێت و وەڵامی خوێنەر ناداتەوە بەبیانووی ئەوەی خوێنەر لەدەقەکانی ئەو تێناگات و نەگەیشتۆتە ئاستی وشەکانی ئەو، ئەمە جۆرێکە لەغرروریەتی شاعیر و بەهەند وەرنەگرتنی سەرنج و ڕەخنەی خوێنەرە.

---

(١)من و ئەمە ،بەرگی یەکەم ،ئەمیر ڕەزا ئارمیوون، چاپی یەکەم ٢٠١٩ ل١١١
(٢) گۆران لە یادەوەری هاوچەرخەکانیدا، مامۆستا جەعفەر، ڕێبوار حەمە تەوفیق،چاپی یەکەم- سلێمانی 2007 ل ٤١٧

بۆچی گەنجان زۆربەیان شاعیرن!.. کاروان حەسەن

لەسەردەمی ئێستادا، شیعر پانتاییەکی زۆری دنیای ئەدەبی داگیر کردووە، تایبەت لەئەدەبی کوردییەوە کە باسەکەی ئەمە پەیوەندی بە

وەوە هەیە، لێرەوە سەرنجتان بۆ چەند هۆکارێک ڕادەکێشین کە
بوونەتە هۆکاری سەرەکی و بنچینەیی لە بەشاعیر بوونی گەنجان و
نووسینی شیعر یان پەخشان یاخود هەر دەربڕینێکی تر کە بۆ خۆ خاڵی
کردنەوەی ناخییەتی و ڕزگار بوونە لەو دەردو کوڵە پڕ ژانەی
لەسینەی هەریەکێکیاندا پەنگی خواردووەتەوە و وەک گڕکانێک
دەیڕژێتە دەرەوەی ناخی و خۆی لەو ئێش و ژانە ڕزگار دەکات، کە
ئەمەش بێگومان هەمووی ناچێتە چوارچێوەی شیعر و پەخشانی جوان و
ڕاست و بەماناوە، بەڵکو زۆرجار دەردە دڵێکە و کەسی نووسەر خۆی
پێیەوە مژووڵ دەکات و دەیەوێ لەڕێی نووسین، کوڵ و ژانی دڵی بەو
نووسینە خاڵی بکاتەوە، چونکە پڕۆسەی نووسین لەیەکەم ئامانجدا
بەتاڵکردنەوە و خاڵی بوونی ناخە لەو ئازار و ژانەی لەدڵی
مرۆڤەکان پەنگی خواردووەتەوە، هۆکاری سەرەکی و بنەڕەتی بریتییە
لە بێکاری و زەحمەتی ژیان و بێ پارەیی و ئێش و ئازار و مەینەتی
ڕۆژگار، کە هەموو ئەمانە وایان کردووە، گەنجانێک دەست بدەنە
پێنووس و خەم و مەینەتی ڕۆژگار لەدڵ دەرکەن و بیخەنە دوو توێی
لاپەڕەکان و بەناوی نامیلکە و دیوان و بەرهەمی شیعری بڵاوی
بکەنەوە، لەلایەکی تر خیانەت و نەگونجان و ڕاڕایی و تاڵی و سوێری
و داوای زۆری ڕەگەزی مێ لە بەرامبەر شووکردن و ماڵ و حاڵی دوا
ڕۆژیدا بوونەتە ڕێگری ئەو بەیەک گەیشتن و بەیەک شادبوونە، بۆیە
زۆرێک لەو کەسانە کە تووشی ئەو جۆرە باروودۆخە بووینە خۆیان لەناو
شیعردا دەدۆزنەوە و ڕوو دەکەنە شیعر نووسین و شیعر دەکەنە
پان□□ری دەربڕینی ئێش و ژان و ئازارەکانیان. ئەمە جگە لەوەی ئەو
شوێن و نەتەوە و وڵاتانەی کێشە و گرفت و شەڕ و شۆڕیان تێدایە
شاعیریان زیاترە و زیاتر بەشیعرەوە سەرقاڵن، هەروەک (ئیبن سەلام)
دەڵێ:
ئەو نەتەوانەی شەڕیان تێدایە زیاتر شیعر دەنووسن و شاعیریان
زیاترە، کەواتا هۆکار زۆرن بۆ بوونە شاعیر یان شیعر نووس، چونکە
وەک لەسەرەتاوە وتمان ئەمانە هەمووی ناچنە خانەی شاعیر و
شیعرەوە، بەڵکو دیوارێکی ئاسنین هەیە کەوەک سنوور لەنێوان ئەو
دوانەدا، ئەمەش بەرهەمی باش و جوان دەتوانێ ئەو سنورە لێک جیا
بکاتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا شیعری ئەمڕۆی کوردی خاوەن شاعیری
جواننووس و باشە، ڕۆژانە بەرهەمی جوان و باش دەبینین و
ل□ بەرامبەریشدا بەرهەمی کرچ و کاڵ و خراپ زۆر زیاترە و ڕۆژانەش
ژمارەی بنووس لەزیاد بووندایە، ئەوەی جێی داخە زۆرێک لەو شاعیرە
جواننووسانە نەناسێنراون و زۆرێکیش لەو وشە ڕێزکەر و بنووسانە
زیاد لە مافی خۆیان مافیان دراوەتێ و بەشان و باڵیاندا هەڵدراوە
و گەورە کراون، تەنانەت هەندێکیان وەک بازرگان کەوتونەتە گیانی

شیعر و ڕۆژانە دەیان شیعر دەنووسن، لەکاتێکدا مەرج نییە هەموو ڕۆژێک شیعر بنووسرێ و هەموو مانگێک نامیلکەیەک یان بەرهەمێک بخرێتە بازاڕەوە.

خاڵی بوونی هەندێ دەق لە هەست و سۆز و ئاواز و ڕیتمی شیعری وای کردووە بەرهەمێکی هەموو شت بێت تەنیا شیعر نەبێ، کەواتا زۆر گرنگە شیعر هەست و سۆز و دەربڕینێکی جوان و باش بێت و خاڵی نەبێ لە واتای شیعر، بەدیوێکی تر ناکرێ شیعر تەنیا چەند وشەیەکی ڕووت و بێ مانا و سادە بێت، شیعر تەنیا دەربڕین نییە، شیعر تەنیا وشە ڕیزکردن نییە، شیعر تەنیا پڕکردنەوەی لاپەڕە سپییەکان نییە بە وشەی سواو و بێ مان و دووبارە، ماکس فرێش دەڵێ:(نووسەر بۆ ئەوە دەنووسێ تا باشتر بەرگەی نەهامەتییەکانی ژیان بگرێت)(1).کەواتا ئەبێ نووسەر ژیان بنووسێتەوە و ئێش و ئازارەکان ببنە کارەکتەر و ژانی ژیان نیشان بدەن و ئازارەکانی مرۆڤ بخەنە ڕوو یان شیعر هەر بۆ ئەوە نییە شاعیر بە خودی خۆی بینووسێت و تەنیا خودی خۆی مانای بکاتەوە، ئەبێ خوێنەریش لەو واتا مەجازی و نهێنییانە بگات و بیان دۆزێتەوە کە شاعیر بەهۆی کۆد و ڕەمز و فەلسەفەوە لەناو بەتەی شیعر دەیان شارێتەوە، لەلایەکی تر شیعر ئەگەر چێژی پێ نەبەخشی و نەیتوانی دەروونت بخاتە ئارامی و چێژێک نەخاتە دڵتەوە شیعر بوونی لە چیدایە؟

ڕیچارد هۆرد دەڵێ:(شیعر هونەرێکە مەبەستی ئەنجامدانی گەورەترین چێژ بەخشینە بە گوێگر).(2)

لەلایەکی تر زۆر بوونی شیعر پەیوەندی بەو بێ سانسۆری و نەبوونی فلتەرێکی چاک و باش لە کەسانی شارەزا و لێزان لەچاپخانە و وەزارەتی ڕۆشنبیری وای کردووە هەرچی بێ، بەبێ خوێندنەوە و جیاکردنەوەی باش و خراپ لەچاپ بدرێ و بکرێتە کتێب و ناوی بنرێ(نامیلکە، دیوان، بەرهەم) لێرەوە تەنیا باس لەو زۆری و بەرییەی شیعر کراوە و دەکرێ ئەگەرنا بێینە سەر خالی تر و تایبەتمەندی تری شیعر لەزۆربەی بەرهەم و دیوان و نامیلکە شیعرییەکان بێبەش دەبن لە ناوی شیعر و تەنیا چەند وشە ڕیزکردنێک لەخۆیان دەگرن، چونکە زمان گرنگترین شتە لە شیعردا کەچی لە شیعری ئەمڕۆدا زۆر بەکەمی ئەو خاڵە بنەڕەتییەی شیعر هەست پێدەکەین و دەبینین. چونکە (بەبێ زمانێک کە هەڵگری هەردوو ڕەگەزی ئەستاتیکا و بابەت بێت، ئەستەمە دەقێک ببێ بەشیعر)(3)

کاروان حەسەن ـ هەولێر

سەرچاوە:

(1) ئەنتەرنێت.

(2) دەروازەی شیعر ناسین، جەمال حەبیب اللە (بێدار)، لە بڵاوکراوەکانی دەزگای نارین، 2012 ل18

(3) گەڕان بەدوای جیهانێکی دیکەدا ، سەدیق سەعید ڕواندزی ،لەبلاوکراوەکانی سەنتەری لێکۆڵینەوەی فیکری و ئەدەبی نما ، چاپی یەکەم . هەولێر 2011 ل 5

لە یادی ڕۆژنامەی کوردستاندا.. کاروان حەسەن سلێمان

پێناسەی ڕۆژنامە

ڕۆژنامە: بریتی یە لە چەند لاپەڕەیەکی نووسراوی پڕ زانیاری تایبەت بە ژیان و گوزەرانی خەڵك و لە هەمان کاتیشدا چەند زانیاری دیکەی بوون لەخۆ دەگرێ، کە بە شێوازێکی زۆر تایبەت نوسراوە و پتر لە قەڵەمێك بەبێ جیاوازی بەشداری تێدا دەکەن بەجۆرێك ڕۆژنامە ببێتە پردێك لەنێوان خەڵك و ئەو دەسەڵاتەی کە فەرمانڕەوایی ئەو شوێنە دەکات کە ڕۆژنامەکەی تێدا لەدایك دەبێت . یان بە واتایەکی تر(ڕۆژنامە: زمانی عەقڵ و مەعریفە و ڕوخساری گەش و پڕشنگداری وەرچەرخانی چەرخ و پڕوشکە تیشکی مژدە بەخشی نێو شەوە زەنگی جەهالەت و مینبەر و بڵندگۆی دەنگ زوڵاڵ و بزوێنەری کاریگەری بیر وهۆش) کەواتە ڕۆژنامە: سەکۆی بەرینی ئازادی جۆش و خرۆشدانی هزر و بانگ بێژی و حەق بێژی ڕابوون و مەیدانی ڕمبازی سوارچاکانی ئازادی خواز و هزرڤانە.

ڕۆژنامە لە کورتترین پێناسەدا بریتییە لە گواستنەوەی ڕووداو ، بەڵام وەک چۆن ڕووداو بە شێکە لە جوڵەی کۆمەڵگا، بەهەمان شێوە ئەو جوڵەیە لەگەڵ چرکە و واقیعی هەست پێکراودا ڕوو بەڕووی گۆڕانکاری دەبێتەوە.

کەواتا ڕۆژنامە واتا (هەواڵ ، پیشەسازی، تۆمارکردنی ڕووداوی ڕۆژانە، قوتابخانەی فێرکردن و پەروەردەیی ،سیاسی ، کۆمەڵایەتی، ڕەوشت، هونەری ، هتد....
وتەی زانایان دەربارەی ڕۆژنامە.
مەهاتما گاندی دەڵێت: هەر خوێندەوارێک لە ڕۆژدا ڕۆژنامەیەک نەخوێنێتەوە ئەمە بە نەزانی ناوی دەبەین.
ڤۆڵتێر دەڵێ: ڕۆژنامەنووسی دەزگایەکە بە کەس ناشکێندرێ، بەڵام ئەو جیهانی کۆن دەڕوخێنێ،بۆ ئەوەی جیهانی نوێ پێکبێنێ.
ناپلیۆن پۆناپارت دەڵێ: هێندە ترسم لە زمانی ڕۆژنامەنووس یان لە وتارێکی ڕۆژنامە هەیە ، هێندە ترسم لەهەزار تۆپ و هەزار سەرباز نییە.
جیفرسۆن دەڵێ: پێم خۆشە لە وڵاتێکدا بژیم کە ڕۆژنامەی هەبێ ئەگەر یاساش نەبێت ، بەڵام پێم خۆش نییە لە وڵاتێک بژیم یاسای هەبێ و ڕۆژنامەی نەبێ.

ڕۆژنامەی کوردستان بۆچی؟

دەرچوونی ڕۆژنامەی کوردستان ، پەیوەندییەکی بەهێزی بە چەند هۆیەکی گرنگ هەیە، کە هەندێکیان دەگەڕێنەوە بۆ باری ڕۆشنبیری و سیاسی کۆمەڵی کوردەواری و هەندێکیشیان پەیوەندییان بە بار و ئاستی ڕۆشنبیرێتی سیاسی جووڵانەوەی ئازادیخوازانەی گەلانی دراوسێی کوردەوە هەیە. دەرچوونی ڕۆژنامەی کوردستان نیشانەی سەرەتای قۆناغێکی نوێ بوو لە خەباتی ڕزگاری خوازانەی نەتەوەیی و نیشتمانی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان.
22ی نیسانی 1898 ی زایینی لە قاهیرە وەرچەرخانێکی گەورەی لە مێژووی نەتەوەی کورد و بزاڤی ڕزگاریخوازەکەیدا هەبووە، دەرچوونی ئەم ڕۆژنامەیە لە لایەن نیشتمانپەروەری نەمر میقداد مەدحەت بەدرخانەوە بایەخێکی مەزنی هەبووە، بەوەی ئەو خانەوادە شکۆمەندە دەستێکی باڵایان هەبوو لە بوژاندنەوەی هەستی نەتەوەیی کورد و بەرەنگاربوونەوەی زۆر دەستی و بانگەشت کردن بۆ برایەتیی نەتەوەیی لە نێوان گەلی کورد و گەلانی دراوسێ.
ڕۆژنامەگەری بەوەی چەکێکی فکری و ئایدۆلۆژییە کە لە توانای دایە پەنگ بەناحەزانی گەل و دوژمنە دیار و نادیارەکانی بدا، پێویستە سەنگەری پێشەوەی خەبات بگرێ.
دەرچوونی یەکەم ڕۆژنامەی کوردی لە کاتی خۆی دا بەزمانی کوردی وە بەناوی (کوردستان) دەنگ و ڕەنگ و سەدایەکی یەکجار گەورە و مانایەکی فرەی لە مێژووی ڕەوتی ڕۆژنامەنووسی کوردیدا هەبووە.
ئەو هۆکارانەی وایان کرد ڕۆژنامەی کوردستان لە قاهیرە دەربچێ.

سەبارەت بە دەرچوونی رۆژنامەی کوردستان لە وڵاتی میسر، وا دیارە بارودۆخ تێیدا لەبار بووە، کە نەک هەر تەنیا دانانی چاپخانە لە وڵاتی عوسمانیدا پێویستی بە مۆڵەت وەرگرتن هەبووە، بەڵکو مافی لە چاپدانی کاغەز و کتێبیش هەر پێویستی بە مۆڵەت هەبووە.
ڕووناکبیرانی کورد ماوەیەکی دوور و درێژ بەوەوە خەریک بوون کە بتوانن لە ئەستەنبۆڵ یەکەم ڕۆژنامەی کوردی دەربکەن، بەڵام بە هیچ جۆرێک بەهۆی سیاسەتی دواکەوتووی شۆڤێنیانەی سوڵتان(عەبدولحەمید) ڕێوە دەرکردنی ئەو ڕۆژنامەیە یا ئەو پەڕۆژەیە سەری نەگرت بۆیە ناچار بوون لە(قاهیرە)ی پایتەختی وڵاتی میسر لە چاپخانەی (هلال) ئەو ڕۆژنامەیە دەربکەن.
دەرچوون و بڵاو بوونەوەی یەکەم ڕۆژنامەی کوردی وەرچەرخانێکی گەورەی لە مێژووی نەتەوەی کورد و بزاڤی ڕزگاریخوازەکەیدا هەبووە، دەرچوونی ئەم ڕۆژنامەیە لە لایەن نیشتمان پەروەر و پێشمەرگەی شۆڕشی ڕۆژنامەگەری کوردی(میقداد مەدحەت بەدرخان) بایەخێکی مەزنی هەبووە لە بوژاندنەوەی هەستی نەتەوایەتی و بەرەنگاربوونەوەی ژێر دەستی، بۆیە کە لەقاهیرەی پایتەختی وڵاتی میسر دەرچوو کۆمەڵێک هۆکار پاڵپشت بوون کە لە دوور وڵاتی و دوور لە نیشتمانی کوردان دەربچێت گرنگترین ئەو هۆکارانەش ئەمانە بوون:
1ـ جولانەوەیەکی بەهێزی چاپەمەنی لە(قاهیرە)دا هەبوو.
2ـ بوونی ئازادی بیر و ڕای سیاسی و چالاکی تر لە قاهیرە وەک لە وڵاتانی تر.
3ـ شاری قاهیرە شوێن و مەڵبەندێکی گرنگ و چالاکی هەبوو بە بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامە و گەیاندنی ژمارەکانی بە وڵاتانی ئەوڕوپا و کوردستان.
4ـ بوونی لایەن و دەست لە قاهیرە لە ڕووی ماددی و مەعنەوییەوە بە بنەماڵەی بەدرخانییەکان.
5ـ میسر وڵاتێکی شارستانی و ڕۆشنبیری بووە تا ساڵی(1896) نزیکەی (224)ڕۆژنامەی لە چاپکراوە و بڵاو کراوەتەوە بەڵام لە وڵاتێکی وەک ئێران(20) ڕۆژنامە بڵاو کراوەتەوە و لە عێڕاقیش(3) ڕۆژنامە بڵاو کراونەتەوە لەو کاتەدا، بۆیە لە قاهیرەی پایتەختی وڵاتی میسر بزاڤی ڕۆژنامەگەری بایەخ و ئامانجی باشتر بووە لە وڵاتانی تر.

بۆ ناوی لێنرا کوردستان

یەکەم ڕۆژنامەی کوردی لە دوور وڵات و دوور لە دانیشتوانی نەتەوەی کورد چاپ و بڵاو بووەوە کە کۆمەڵێک هۆکار و ئامانجی لە پشتەوە بوو کە لە لایەن سەردەستەی ڕۆژنامە نووسانی کورد (میقداد مەدحەت

بەدرخان) ناوی لێنرا (کوردستان) کە هەمارەکانیش ئەمانە بوون .
1ـ بۆ ئەوەی (کوردستان) بە دونیا بناسێنێ.
2ـ بۆ ئەووی ناوی (کوردستان) بە زیندوویی بمێنێتەوە.
3ـ وەک ڕوو بە ڕوو بونەوەیەک بەرامبەر بە دەسەڵاتی عوسمانییەکان ، چونکە چەندین شەڕ و ڕاپەڕین و بزوتنەوەی کوردییان دامرکاندبەوە.
4ـ میقداد مەدحەت بەدرخان بەدوای کەشەی میللەتەکدا دەگەڕا کە ئەم میللەتە لە نیشتمانەکدا دەژین ئەویش (کوردستان)ـە.
تەنگ و چەڵەمەکانی بەردەم ڕۆژنامەی کوردستان :
دەرچوونی ڕۆژنامەی (کوردستان) لە بارو دۆخەکی تایبەتی خۆیدا سەرەتایەکی پڕشنگدار بووە بۆ چوونە ناو ژیانی هۆشیاری نەتەوەیی و پتر پەرەپێدان و خزمەتکردنی زمان و ئەدەب و ڕۆشنبیری کوردی، هەر ئەوەش بەتە فاکتەرەکی کلتوری ڕەسەن.
بەڵێ ئەم ڕۆژنامەیە بەهەی ئەو هەڵە و مەرجە سیاسییەی کە نەتەوەی کورد هەمیشە تووشی بووە. ڕۆژنامەی (کوردستان) نەیتوانیوە بە شەوەیەکی ئاسایی بەڕاو ببەتەوە لەبەر ئەم هەیە و بە پێی هەڵە و مەرجی ئەو سەردەمە بەڕێوەبەرانی ئەم ڕۆژنامەیە کە ناچار بوون لە چەند وڵاتەک ڕۆژنامەکە دەربکەن و بەناوی بکەنەوە بە هەی گوشاری دەوڵەتی عوسمانی و نەیارانی کورد ،ڕۆژنامەی کوردستان وێنەی چەوسانەوە و کوەرەوەری میللەتی کوردە، ئیتر ئەو ڕۆژنامەیە لە ماوەی چوار ساڵ تەمەنیدا کەمەڵێک کەشە و تەنگ و چەڵەمەیان بۆ دروستکردووە و تا پەیان کرابە دوژمنایەتی و دژی وەستاون. لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا ڕۆژنامەکە سنوری خەباتی سیاسی و چەکداری کوردستانی فراوانتر کرد، بەوەی خەباتی ڕۆشنبیری و خوێندەواری تەکەڵ بە یەکتری کرد و هەنایە ناوەوە.

22 ی نیسان ڕۆژی ڕۆژنامەگەری کوردی

دەرچوونی یەکەم ڕۆژنامەی کوردی بەناوی (کوردستان) و بەزمانی کوردی لەکاتی خۆی دا بۆ ئەمرۆی کوردیش بگرە تا دوا ڕۆژیشی لەگەڵدابێت بە ڕۆژێکی مێژوویی و پڕشنگدار و هەمیشە دیار و پیرۆز لە ڕەوتی مێژوویی ڕۆژنامە نووسی کوردی دادەنرێت چونکی دەنگ و ڕەنگ و سەدایەکی فرە گەورە و مانایەکی گرنگی مێژووی کاروانی ڕۆژنامە نووسی کوردی دا هەبووە .
ڕۆژنامەی کوردستان نۆبەرە و یەکەم ڕۆژنامەی کوردی، ئەم ڕۆژنامەیە لەڕێکەوتی ڕۆژی پێنج شەممە 9 ی نیسانی ساڵی 1314 ی ڕۆمی بەرانبەر بە 22 ی نیسانی ساڵی 1898 ی زایینی لەشاری قاهیرە لەلایەن (میقداد مەدحەت بەدرخان) بڵاو بووەوە .فەرهاد شاکەلی لە نوسینێکدا ئەوە

دووپات دەکاتەوە و دەیسەلمێنێ کە ڕۆژی(21/4/1898) یەکەم ڕۆژنامەی کوردی دەرچووە، نەوەک (22)ی نیسان .

123ساڵ بەر لە ئێستا لە قاهیرەی پایتەختی میسر بناغەی ڕۆژنامەگەریی کوردی لە لایەن میقداد میدحەت بەدرخان لە قاهیرەی پایتەختی میسر دانرا. بنەماڵەی بەدرخانیەکان دوای ئەوەی لە لایەن عوسمانییەکانەوە بۆ قاهیرە دوورخرانەوە، دەستیان لە تێکۆشانی بەدیهێنانی مافەکانی گەلی کورد بەرنەدا. میقداد میدحەت بەدرخان لە ٢٢ی نیسانی ١٨٩٨ ڕۆژنامەیەکی بە ناوی «کوردستان» دەرکرد و ئەو ڕۆژنامەیە بوو بە یەکەمین ڕۆژنامەی کوردی. بەو هۆیەوەش ٢٢ی نیسانی ١٨٩٨ بە ڕۆژی دەستپێکردنی ڕۆژنامەگەری کوردی دەستنیشانکراوە و ساڵانە یادی دەکرێتەوە.

لەسەر ئەو بناغەیەی کە ڕۆژنامەی کوردستان داینا، ڕۆژنامەگەری کوردی ڕۆژ بە ڕۆژ زیاتر بەهێز دەبێت و تا ئێستا لەو چوارچێوەیەدا خەباتی بەرچاو کراوە. ڕۆژنامەگەری کوردی و ڕۆژنامەوانانی کورد لە ماوەی 123 ساڵی ڕابردوو تا ئێستا زەحمەتی زۆریان کێشاوە. زۆر جار ڕۆژنامەکان لە لایەن دەوڵەتانی داگیرکەر قەدەغە کراون و زۆر جاریش ڕۆژنامەوانانی کورد کوژراون یان خراونەتە زیندانەکان. لەگەڵ ئەوەشدا میدیای ئازاد بەردەوامە و ئێستا سەدان ڕۆژنامە، تەلەفزیۆن، گۆڤار و ڕادیۆی کوردی بەردەوامن لە وەشانی خۆیان.

ڕۆژنامەی (کوردستان) نۆبەرەی ڕۆژنامەگەری کوردی

سەدوبیست و سێ ساڵ لەمەوبەر ڕووناکبیر و نیشتمان پەروەری گەورەی کورد و یەکەم تێکۆشەری مەیدانی ڕۆژنامەنووسی کوردی میقداد مەدحەت بەدرخان بۆ بڵاوکردنەوەی (کوردستان) یەکەم ڕۆژنامەی کوردی بەردی بناغەی ڕۆژنامەنووسی کوردی دانا .سەدەیەك زیاترە نەتەوەی کوردیش قۆناغێکی نوێی لەژیانی خۆیدا دەست پێکردووە و خاوەنی ڕۆژنامەنووسی بەزمانی خۆیەتی . دەرچوونی (کوردستان) لە(22ی نیسانی 1898) لەقاهیرە بەیەکێك لە گرنگترین ڕووداوەکانی مێژووی نەتەوەی کورد دادەنرێ ، چونکە جگە لەوەی بۆ یەکەم جار بوو کورد ڕۆژنامەی بەزمانی خۆی دەبوو ، لایەنێکی تازە لە تێکۆشانی سیاسی و فەرهەنگی و کۆمەڵایەتیش هاتە نێو ژیانی گەلی کورد

ڕۆژنامەی کوردستان سەرداری ڕۆژنامەگەری نەتەوەی کورد لەڕۆژی پێنج شەممە(22) نیسانی (1898) لەقاهیرەی پایتەختی میسر بەهیممەتی پێشەوایانی ڕۆژنامەنووسی کورد، بنەماڵەی بەدرخانیان ،چاوی پشکووت ، لەماوەی چوار ساڵی تەمەنی دا چەندین جار بەناچاری لێرەو لەوێ ڕەوی پێ دەکراو لەگەڵ گۆڕانکارییە سیاسییەکاندا ، ژیانی پڕ سەروەری گوزەراند . ئەوەتا ژمارەکانی ڕۆژنامەکە لەچەند شوێنێك دەرچوون

کە سەرجەمیان (31) ژمارە بوون و لەماوەی چوار ساڵدا دەرچوون .
ئەم ڕۆژنامەیە لەسەرەتادا مدحت بەگی بەدرخان ئەرکی سەرنووسەری و بەڕێوەبەری لەئەستۆدا بوو ، دواتر ناچار بوو بەهۆی نەخۆشیەوە بە عەبدولڕەحمان بەگی برای بسپێرێ .
ڕۆژنامەی کوردستان نۆبەرەی ڕۆژنامەگەری کوردی، ئەم ڕۆژنامەیە لە ڕێکەوتی ڕۆژی پێنج شەممە(9)ی نیسانی ساڵی(1314)ی ڕۆمی بەرانبەر بە (22ی نیسانی 1898)ی زاینی لە شاری قاهیرەی پایتەختی میسر لە لایەن (میقداد مەدحەت بەدرخان) بڵاوکراوەتەوە.
دەرچوونی یەکەم ڕۆژنامەی کوردی لەکاتی خۆی دا بەزمانی کوردی وە بەناوی (کوردستان) دەنگ و ڕەنگ و سەدایەکی یەکجار گەورە و مانایەکی فرەی لە مێژووی ڕەوتی ڕۆژنامەنووسی کوردی دا هەبووە.

شکۆداربێ (123) ساڵەی ڕۆژنامەگەری کوردی

لە(22)ی نیسانی هەموو ساڵێکدا ڕۆژنامەنووسان و قەڵەم بەدەستان بەشکۆدارییەوە جەژنی ڕۆژنامەگەری و وشەی ڕەسەنی کوردی پیرۆز دەکەن ، چونکە لەوڕۆژەدا و (123) ساڵ بەر لەئەمڕۆ لەساڵی (1898)ی زاینی یەکەمین ڕۆژنامەی کوردی بەناوی (کوردستان) لەسەردەستی(میقداد مەدحەت بەدرخان) لەقاهیرەی پایتەختی میسردا چاپەکانی هەڵهێناو لەدایکبوو ، ئیدی کاروانی ڕۆژنامەگەری کوردی و وشەی ڕەسەنی کوردی لەو ڕۆژەوە دەستی پێکردووە و بەگەلێ قۆناغی جیاجیادا تێپەڕیوە ، تابەقۆناغی زێڕین و گەشی ئەمڕۆدا گەیشتووە .
دەرکردنی ڕۆژنامەیەکی وەك (کوردستان) لەبارودۆخێکی تایبەتی خۆیدا سەرەتایەکی پڕشنگدار بووە بۆ چونە نێو ژیانی هۆشیاری نەتەوەیی و پتر پەرەپێدان و خزمەتکردنی زمان و ئەدەب و ڕۆشنبیری و کلتوری ڕەسەنی کوردی ، هەرئەوەش بۆتە فاکتەرێکی کاریگەر بە ڕۆژنامەنوسانی کورد کەوا ڕۆژی چاو هەڵهێنانی ڕۆژنامەی (کوردستان) بەڕۆژێکی مێژوویی لەقەڵەم بدەن و سیمینارو مەزگرد و کۆڕو کەبوونەوەی چڕ و پڕو هەمەلایەنەی لەسەر ببەستن . چونکە ڕۆژنامەی (کوردستان) بەردی بناغەی ڕۆژنامەنووسی کوردی داناو بوو بە ڕێبەر و ڕێنیشاندەری ڕۆژنامەو گۆڤارەکانی دوای خۆی . ڕۆژنامەگەری لەپاڵ هەرسێ دەسەڵاتەکەی تردا ـ یاسادانان و دادوەری و جێبەجێکردن ، بەدەسەڵاتی چوارەم ناسراوە . ڕۆژنامە هەیەکە بە گواستنەوەی ئەو زانیاری و زانستانەی کەهەیە و لەڕێگەیەوە دەگاتە ناو خەڵك و سودیان پێدەگەیەنێ و ڕێ نیشاندەریشە لەزۆربەی بوارەکانی ژیان .
گومان لەوەشدا نییە کە یەکێك لەئەرك و پەیامە هەرە مەزن و پیرۆزەکانی ڕۆژنامە ئەوەیە کەبتوانێ بەسانایی بچێتە دڵی خەڵکەوە و لەهەمان کاتیشدا بتوانێ لەئاست ویست و خواست و داواکاریی

خوێنەردا بێت . دیارە هەر ڕۆژنامەیەکیش خوێنەری نەبێت یان لەماوەی دەرچونیدا نەیتوانی خوێنەربەخۆی ڕابکێشێ ، یان خوێنەربەخۆی دروست بکات ئەوانا بێتە خاوەن سەنگێکی ئەوتۆ . چونکە سەنگ ومانەوەی ڕۆژنامە پەیوەستە بە خوێنەرانەوە .

سەد و بیست و سێ ساڵ لەمەوبەرڕوناکبیر و نیشتمانپەروەری گەورەی کورد یەکەم تێکۆشەری مەیدانی ڕۆژنامەنووسی کوردی (میقداد مەدحەت بەدرخان) بەبڵاوکردنەوەی (کوردستان) یەکەم ڕۆژنامەی کوردی ، بەردی بناغەی ڕۆژنامە نووسی کوردی دانا .سەدەیەك زیاترە نەتەوەی کوردیش قۆناغێکی نوێی لەژیانی خۆی دا دەست پێکردووە و خاوەنی ڕۆژنامە نووسی بەزمانی خۆیەتی.
دەرچوونی (کوردستان) لە (22ی نیسانی 1898) لەقاهیرەدا، بەیەکێك لەگرنگترین ڕووداوەکانی مێژووی نەتەوەی کورد دادەنرێ . چونکە جگە لەوەی بۆیەکەمجار بوو کورد ڕۆژنامەی بەزمانی خۆی دەبوو، لایەنێکی تازە لەتێکۆشانی سیاسی و فەرهەنگی و کۆمەڵایەتیش هاتە نێو ژیانی گەلی کورد.

ژمارەکانی ڕۆژنامەی کوردستان:
ڕۆژنامە پێوەرێکی ڕاستەقینەی گەشەسەندن و بەرەو پێشەوە چوونی هەر کۆمەڵگایەکە بۆ تایبەتیش ڕۆژنامە گەری سەربەخۆ و خاوەن هەلوێست، ڕۆژنامەی کوردستان بوو بەچەکی کاریگەری دەستی خەباتگێڕانی کوردستان و کەوتە خزمەتی کوردستان بۆ گەشەپێدان و پەرەپێدانی هەستی نەتەوایەتی و زمان و ئەدەبیات و فەرهەنگی کوردی، ڕۆژنامەی کوردستان لە ماوەی چوار ساڵی تەمەنیدا(1898ـــ1902) (31) ژمارەی لە چوار وڵات دا لەدەرچوو، ئەگەرچی ئەم ڕۆژنامەیە بە ماوەی جیا جیا و شوێن و وڵاتی جیادا دەرچووە و بڵاو بۆتەوە بەڵام بە سەردەمی ئەو کات ڕۆڵ و دەوری کاریگەری زۆری بەسەر ئەو بارودۆخەی ئەو ڕۆژگارەدا هەبووە. ئەوەتا هەرجارەی لە شوێنێک دەرچووە و بڵاو بۆتەوە بەم شێوەیە.

یەکەم پێنج ژمارەی واتە (1ـــ 5) لەقاهیرە لەچاپخانەی (الهلال) چاپ کراوە و لە(6ـــ 19) لەجنێف و لە (20 ـــ 23) دیسان لەقاهیرە و ژمارە (24) لە لەندەن و (25ـــــ 29) لەفۆلکستۆن و ژمارە (30 و 31) دووبارە لەجنێف دەرچوون .
ڕۆژی (22 ی نیسانی ساڵی 1898) یەکەم ڕۆژنامە بەزمانی کوردی ڕووناکی دیوە و لەلایەن (میقداد مەدحەت بەدرخان) لەشاری قاهیرەی پایەختی وڵاتی میسر دوو هەفتە جارێك دەردەچوو.
ڕۆژنامەیەکی سیاسی وێژەیی گشتی بووە و سێ هەزار دانەی لێ چاپ

دەکرا هەزار دانەشی پێش کەش دەکرا لەکوردستان پاشکۆیەکیشی بەزمانی فەڕەنسی هەبووە .

ژمارەکانی ڕۆژنامەی کوردستان لە(1ـــ 31) جگە لە ژمارەی (10 ،12، 17 ، 18 ، 19) لەکتێبخانەی حکوومی لەشاری (ماربورك) لەئەڵمانیای ڕۆژئــاوا پــارێزراون و دکتۆر کەمــال فوئــاد لە ســاڵی 1972 ئەو ژمارانەی ڕۆژنامەی کوردستان کە لە ئەرشیفی کتێبخانەی ماربۆرکی ئەڵمانیــا پــارێزراون وەک کتێبێــک بە نــاوی (کوردســتان یەکەمیــن ڕۆژنامەی کوردی) لە چاپی داوە.

ئەم ڕۆژنامەیە بەکوردی پاراوشێوەی کرمانجی ژووروو شێوەی جزیرە و بۆتان نوسراوە و بەچوار لاپەڕە دەردەچوو بەقەبارەی (50،25 سم × 32،50سم) و پیتی عەرەبی لەسەر نەسەقی فارسی و بەکاغەزو چاپێکی دەگیرلەچاپ دراوە .

میقداد مەدحەت بەدرخان جگە لەوەی کە یەکەمین ڕۆژنامەنووس و دامەزرێنەری بزاڤی کوردییە، چاپخانەیەکیشی بە ناوی “چاپخانەی ڕۆژنامەی کوردستان» لە قاهیرە دامەزراندووە کە بە یەکەمین چاپخانەی کوردی هەژمار دەکرێت.

بەدرخان جگە لە زمانی زگماکی خۆی و تورکی و عەرەبی، زمانی فەڕەنسیشی بە باشی زانیوە، بۆیە لەگەڵ بڵاوبوونەوەی یەکەمین ژمارەی ڕۆژنامەی کوردستاندا کارتێکی بە زمانی فەڕەنسی بڵاو کردووەتەوە کە شارستانیبوونی عەقڵی میقداد مەدحەت بەدرخان نیشان دەدات.

بەهۆی دژایەتی لایەنی عوسمانی، ئەوا ڕۆژنامەکە ژمارەکانی لە چەند شارێکی جیــا چــاپکران، لەدوای قــاهیرە ئەوا لە شارەکــانی ژنێــف، لەندەن و فۆلکستۆن چاپکران، ڕۆژنامەکە لەناوخۆی دەوڵەتی عوسمانی قەدەغەکرابــوو، بەڵــام بەشێــوەی قاچــاغ دابەشــدەکرا. بەگــوێرەی نامەیەکی سەرنووسەرەکەیەوە، ئەوا ڕۆژنامەکە لە شارەکانی ئامەد، مەردیــن، ئەدەنــا و دیمەشــق خــوێنەری هەبــووە. لە ژمــارەی شەشــی ڕۆژنــامەکەوە، ئەوا کــاری چــاپکردن و سەرنووســەری کەوتە دەســت عەبدولڕەحمان بەدرخان، کە برا بچووکی میقداد بوو.

لە ساڵی ١٩٩١ ، لەک[illegible]ر ئەمین بەز ئەرسەلان ئەو چاپانەی ڕۆژنامەی کوردستان کە لەبەردەستیدابوون وەرگێڕایە سەر زمانی تورکی ئەمەش، ئەم ڕۆژنــامەی لە مــاوەی تەمەنیــدا 3 سەرنووســەری بــووە، میقــداد مەدحەت بەدرخــان، عەبــدولڕەحمان بەدرخــان و سورەیــا بەدرخــان.

هەروەها لە ژمارە 4-5 ی ئەم ڕۆژنامەیەدا هاتووە کە ئەم ڕۆژنامە لە لایەن چاپخــانەیەکەوە بە نــاو چاپخــانەی ڕۆژنــامەی کوردســتان

دەردەچێت کە لە قاهیرە دامەزراوە و ئەمە دەرخەری ئەو ڕاستییەیە کە ئەم چاپخانە یەکەم چاپخانەی کوردییە کە لە لایەن مەقداد مەدحەت بەدرخانەوە دامەزراوە. بە هەر حاڵ ڕۆژنامەی کوردستان لە لایەن کەسانێکەوە دامەزراوە کە بە تەواوی ئاگاداری بیری نوێی جیهانی بوون و هەر سێ سەرنووسەری ئەم بڵاوکراوەیە کەسانێک بوون کە زمانە ڕۆژئاواییەکان و بە تایبەت زمانی فەرانسەو ئینگلیزییان زانیوەو بەم شێوەیە هەوڵیانداوە بەوەی بتوانن کاریگەرییان هەبێت لە سەر کۆمەڵگای خۆیان، بەڵام بە دەنیاییەوە دەرچوونی ڕۆژنامە بە زمانی کوردی لەو سەردەمەدا لە کوردستان کارێک بوو کە ئیزنی پێنەدەدرا هەر بۆیە لەخۆڕا نییە یەکەم رۆژنامەی کوردی، لە تاراوگە دەردەچێت، ئەویش هەمان ترسی دەسەڵاتدارانە لە بڵاوبوونەوەی کولتووری کوردی، لە بەر ئەوەی ئەوان بە هەموو شێوەیەک دژ بەوە بوون کە بەشێک لە دانیشتوانی ناو هەرێمی دەسەڵاتدارییەکەیان (کە ئەو کات بە هەرێمی گەورەی ئیسلامی _عوسمانی) دەزانرا لە باری نەتەوەییەوە خۆی لەوان جیا بکاتەوە. لێرەدا بە شێوەیەک ئەم ململانێیەی نێوان دەسەڵات و رۆژنامە هەر لە دەرچوونی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی کوردستانەوە دەبیندرا و ئەم ململانێیە بەرامبەر لە نێوان ڕۆژنامەی کوردی و دەسەڵاتدا هەر بوونی بووە و ئێستاش هەر هەیە.
میقداد میدحەت بەدرخان بیرۆکەی ئەوەی هەبوو کە ڕۆژنامەی کوردستان ١٥ ڕۆژ جارێك بڵاوبکرێتەوە، بەڵام بەهۆی زەحمەتییەکان ڕۆژنامەکە بە ڕێکوپێکی چاپ و بڵاونەکرایەوە. لە دوای دەرکردنی ژمارەی یەکەمی ڕۆژنامەکە، دەوڵەتی عوسمانی ڕۆژنامەکەی قەدەغە کرد و نەیهێشت لە لایەن گەل بخوێنرێتەوە. بەهۆی زەخت و زۆرداری عوسمانییەکان لەسەر میسر، میقداد میدحەت ناچاربوو ڕۆژنامەکە لە شوێنی جیاواز دەربکات. میقداد میدحەت بەدرخان تا ژمارە ٦ ڕۆژنامەکەی دەرکرد، دواتر عەبدولڕەحمان بەدرخانی برای ئەرکی چاپ و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەکەی گرتەئەستۆ. (3) ژمارەی سەرەتا بەگشتی کوردی بوون
ڕۆژنامەی کوردستان ڕۆژنامەیەکی سیاسی وێژەیی گشتی بوو سێ هەزار دانەی لە چاپ دەکرا و هەزار دانەشی پێش کەش دەکرا لە کوردستان و پاشکۆیەکیشی هەبوو بەزمانی فەڕەنسی.

زمانی ڕۆژنامەی کوردستان :

ڕۆژنامەی کوردستان کە یەکەمین ڕۆژنامەی کوردییە و کاروانی ڕۆژنامەگەری وشەی ڕەسەنی کوردی لەو ڕۆژەوە دەستی پێکردووە و بە گەلێ قۆناغی جیاجیادا تێپەڕیووە تا بە قۆناغی زێرین و گەیشتووەتە ئیمڕۆ ، زمان لە ڕۆژنامەی کوردستاندا کوردییەکی پێتی نەبووە

بەڵکو پڕ لە وشەی و زاراوەی زمانی عەرەبی بووە و زمانەکی تێکەڵاو بووە و بەشێکی ئەم ڕۆژنامەیە بە زمانی عەرەبی بووە و تاکو کاربەدەستانی دەوڵەتی عوسمانی لە داوا ڕەواکانی گەلی کورد بگەن. ئەم ڕۆژنامەیە بە زمانی کوردی و دیالێکتی کرمانجی ژووروو (زاراوەی جزیر و بۆتان) بووە.

ڕۆژنامەی کوردستان بایەخی بەچی دەدا؟

لە کۆتایی سەدەی نۆزدەهەم و لەگەڵ بەرە و پێشەوە چوونی کۆمەڵگا جیاجیاکان بە کۆمەڵگەی کوردیشەوە لە زۆربەی بوارەکانی ژیان، ڕۆژنامەی (کوردستان) وەک پێداویستییەکی هەرە گرنگی سەردەم هاتە کایەوە و بە هۆیەوە گوزارشت لە مەسەلە بنچینەییەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری و ڕۆشنبیری و دەستنیشانکردنی ڕێگە و ڕێ و شوێن بۆ داهاتوو دەکرا. ڕۆژنامەگەری ڕێگایەک بوو بۆ وروژاندنی زۆرێک لەو کێشانەی کە ڕووبەڕووی کۆمەڵگەی کوردی دەبوونەوە زۆرجاریش ڕێگەی چارەی کێشەکانی دەست نیشان دەکرد. بۆیە ڕۆژنامەی (کوردستان) هەر لەو ڕۆژەی چاوی هەڵهێناوە و کەوتە پەخشکردنی زانست و ئەدەب و مەعریفە بە بەرەو پێش بردنی چین و توێژەکانی میللەتەکەمان، ئەگەرچی لە سەرەتاوە گەورەترین ئەرکی کارکردن بووە لەسەر بەدەستهێنانی مافە سیاسیە زەوتکراوەکانی میللەتەکەمان و وشیارکردنەوەی تاکەکانی گەل، لەم ڕووەوە لە نەتەوە هاوسێکانیان وەکو عەرەب و تورک و فارس دوا نەمێنن و کار بۆ دروستکردنی قەوارە و ئەو دام و دەزگایە بکەن کە مافە نەتەوەییەکانیان تیادا بەرجەستە دەبێت. لەگەڵ ئەمانەشدا ڕۆژنامەکە بایەخێکی زۆری بە بواری ئەدەب و مێژوو و خوێندن و خوێندەواری داوە و هەروەها هەوڵی داوە کە میللەتی کورد هۆشیار بکاتەوە و بیری نەتەوایەتی لە مێشکی تاکی کورددا بچەسپێنێت و داوای بەرهەڵستی زوڵم و زۆرداری کردووە.

هەروەها ڕۆڵێکی سەرەکی لە خەباتی کورد بۆ سەربەخۆیی گێڕاوە، سەرهەڵدانی ڕۆژنامەگەری کوردی لە کۆتایی سەدەی نۆزدەهەم شۆڕشێکی ئەدەبی و فیکری و ڕۆشنبیری و کلتوری و سیاسی بەرپاکرد دژ بە داگیرکەرانی نیشتمانی کورد ، بۆیە (22)ی نیسان لە مێژووی کلتوری و فەرهەنگیمان شوێنی تایبەتی خۆی هەیە بەوەی بۆ یەکەمجار دوور لە کوردستان یەکەم چریکەی ڕۆژنامەی کوردی هەڵکرا. هەر لە ڕۆژنامەی کوردستاندا وتاری سیاسی و چیرۆکی شیعری و شیعر و پەخشان بڵاو دەکرانەوە (کوردستان) پێشەنگی کاروانی ڕۆژنامەنووسی کوردی یە کە بە مەبەستی ڕاچەنین و هۆشیاری بیری نەتەوەیی دەرچووە.

ژنامی کوردستان ل میانی بابتکانیدا هویداو ایکانی
پاراستنی کولتور و ئدبیات و هونر و زمان بپارزت و ئو
پیامش ئاراستی کانی نتوکی بکات. و بایخکی تایبتی
ب شیعری هردوو شاعیری نتویی کوردستان (خانی و حاجی قادری
کیی)داو و ب وردی سروتاری ژنامکی نووسیوو.

بابتکانی ژنامی کوردستان سرچاویکی گرنگ و سن ب
تگیشتنی زر لاینی ژیانی و سیاسی و وناکبیری کورد ل کتایی
سدی نزدم و سرتای سدی بیستم. زانیارییکانی ناو
(کوردستان) یاریددری مژوو نووس ددن ل پیوندی نوان کورد
و ئرمن و چالاکیی نیشتمانپروانی کورد ل زی ئیتیحادییکان
و شونی سواری حمیدی ل مژووی نوی کورددا.
لبابتکانیشیدا بابتی همنگ بوو وك { امیاری ، مژوویی
، کمایتی ، وژیی ، بتایبتی شیعر باوکراوتو } کوات
(22) ی نیسان ورچرخانکی گور بوو لمژووی نتوی کورد و
بزاڤ زگاریخوازکیدا ، چونک درچوونی ژنامی کوردستان
لسر دستی نیشتمانپروری کورد (میقداد مدحت بدرخان)
بایخکی مزنی هبوو ب برنگاربوونوی ژر دستی و بانگهشت
کردن ب برایتی نتویی لنوان گلی کورد و گلانی دراوسی .

لەژر ناوی ژنامەکە ئەم بابەتە بەزمانی تورکی تیا نووسراوە ((
لەپناو اپەینی کورد و هاندانیان ب هونەر ئەم ژنامەیە
بەزمانی کوردی هەر پانزە ژ جار باو دەبتەوە)) هەروەها لەلای
استی ژنامەکە نووسراوە (لەهەر ژمارەیەك من دوو هەزار دانە
بەبەلاش ب کوردستان دەنرم تابدر بەەکانی گەل) ئەوەی جی
سەرنج اکشانە رژنامەی کوردستان س هەزار دانەی ل چاپ دەکرا و
لەکوردستان بەبەلاش و لەدەرەوەش بەئابونەی سانەی 80 قروش بووە .

سوود لم سرچاوان ورگیراو .

1ـــ ژانرکانی ژنامەوانی و مژووی چاپخان (1450ـــ1500)
د.مغدید سپان هولرـــ 2005 لچاپکراوکانی کی زانیاری
کوردستان .
2ـ چند بابتکی ژنامەوانی . محمد سعید کورد، هولرـــ
2004، چاپی یکم چاپخانی بوبرایتی چاپخانی شنبیری
هولر .
3ـــ کاروانی ژنامگری کوردی . وریا جاف ،هولرـــ 1998
چاپخانی وزارتی شنبیری .
4ـ ژنامگری لسرتای سرهدانو تاچرخی نوکاری، برایمی

مەلا ، هەولێر ـــ 1998 ، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری.
5ـ ڕۆژنامەگەری کوردی لە عێراق بەراییەکان (1914 ـ 1939) فاروق عەلی عومەر چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ،هەولێر چاپی یەکەم 2001
6ـ دیداری ڕۆشنبیری و ڕۆژنامەگەری کوردی ، ئازاد هیدایەت دەلۆ ، چاپی یەکەم ـ 1999.
7ـ کوردستان ، ئامادەکردن و پێشەکی نووسین:قادر وریا،هەولێر ـ 1998.
8ـ ڕۆژنامە لە کتێبدا ، نەوزاد عەلی ئەحمەد ، بەرگی سێیەم ، چاپی یەکەم ـ 2013
9ـ مستەفا شەوقی و پەیژە ، ساغکردنەوە و لێکۆڵینەوەی : مومتاز حەیدەری ، هەولێر ـــ 1985.
10ـــ لە یادی ڕۆژنامەنووسی کوردیدا ، نووسین و ئامادەکردنی: پ.د.عومەر پەتی ، هەولێر ـ 2012چاپخانەی ماردین.
11ـ ڕۆژنامەگەری کوردی ، چەند سەرە قەڵەمێک لەبارەی تەکنیک و هونەرەکانی، چاپی دووەم ـ 2006 ، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە.
12ـ سایتی وشە ، هیدایەت جان ، 2017
13ـ فەرهاد شاکەڵی، باس نیوز، 12/4/2021

شیعری کوردی لەخراپترین قۆناغی تەمەنیدا !... کاروان حەسەن سلێمان

لەسەرەتای سەرهەڵدان و دەستپێکردنی شیعرەوە لە ئەدەبی کوردیدا، کە لە باباتاهیری هەمەدانی یەوە(٩٣٧-١٠١٠)ی زایینییەوە ژیاوە، شیعری کوردی دەست پێدەکات تاکو ئەمڕۆ، واتا تەمەنی شیعری کوردی زیاتر لە(١٠٠٠) ساڵە و لەوماوەیە درێژەدا شیعری کوردی بەدەیان قوتابخانە و ڕێڕەو و وەستگە و قۆناغدا تێپەڕیوە، بەڵام هیچ کات لەو قۆناغ و سەردەم و کاتانەدا وەک ئێستا بێ بایەخ و خراپ و بێ ناز نەبووە! ئەوەتا ڕۆژانەشیعر لە خاچ دەدرێ زیندەبەچاڵ دەکرێ ڕیسوا دەکرێ بێ وشە و هەستە و بەرهەمی کرچ و کاڵ، ڕۆژ نییە بەناوی شیعرەوە بابەتگەلێکی سواو بێ مانا بە سەروبەر لەمیدیاکان

ل□□ژنام□ و گ□قارەکان لە کتێبە بەناو دیوانەکان چاپ و بڵاو نەکرێنەوە. ئاخرشیعر ئەوەنییە دوو وشەو ڕستەی سەروادار ڕیزبکەیت و ناوی بنێی شیعر، ئاخر لەهەزار سالەی تەمەنی شیعرەوە شیعرنەبووە بێ ئیحساس و واتا و خال□ی لەهەست و سۆز، ئەی کەواتا ئەوهەموو بێ سەروبەرییەی شیعر بۆ؟ زۆربەی ئەوبەناوشاعیرانەی ئێستادەنووسن بێ ئاگان لەیاسا و دەستوور و بنەماکانی
شیعر(عەرووز،کێش،سەروا،ڕیتمی ناوەوە،جوڵ□ ئێستاتیکیەکانی شیعر،هونەرەکانی ڕەوانبێژی،هاو واتایی و هتد…)

ئەگەرباسی شیعری کلاسیک بێ خۆ بۆ شیعری ئازادیش چەندین یاسا و دەستور و بنەما هەیە(ئاوازی ناوەوە،جوانیناسی،ماناى قوڵ ،دەربڕینی زۆرترین مانا بەکەمترین وشە، ڕەوانبێژی وهونەرەکانی، ڕیتم و سەروای گونجاو لەشوێنی خۆی،جۆری بڕگە و چۆنییەتی دابەشکردنیان)بەڵام لەقۆناغی ئێستای شیعری کوردی زۆربەکەمی و بەحاڵ ئەویاسا و دەستور و کارانە لەشیعردا بەرجەستەدەبێ و دەبینرێن کەچی زۆری و بۆری و بێ سەروبەرییەکان لەشیعری کوردی لەقۆناغی ئێستادا هەروا زیاد دەبن و ڕۆژانە دووبارە و دەبارە دەبنەوە، ئاخر ناکرێ تۆ شارەزاییەکی سەرپێیێت هەبێ و دەست بکەیتەقەڵە و بەوشە بڕشێیتەوە و بەخۆت ب□□□ی شاعیر و وشە بێ مانا و کرچ و کاڵەکانیش بەشیعر هەژمار بکەی، ناکرێ پاشخانێکی قوڵت نەبێ لەناسین و خویندنەوەی شیعری شاعیرانی کلاسیک و نوێبوونەوەی شیعری کوردی و نەناسینی (باباتاهیر و مەلای پەرێشان و مەلای جەزیری و نالی)بەخۆشت ب□□□ی شاعیرئاخر ئەوچوارە شۆڕەسواری شیعری کوردین و بناغەدانەر و بنیاتی شیعری کوردی لەدەست ئەمانەبووە و گەیشتووەتە ئەمڕۆ ، ئیترچۆن خۆت دەخەیتە ژێر ئەوبارە قورسە و وشە و ڕستە و کۆمەڵێک شتی بێ واتا دەڕژێنییە سەرکاغەز و پێشیدەڵێی شیعر و خۆشت بەشاعیر دەناسێنی. لەلایەکی تر نازانم چۆن وەزارەتی ڕۆشنبیری ڕێگادا ئەوهەموو بێ سەروبەریە لەبواری شیعر دا چاپ و بڵاوبکاتەوە؟ ئاخرشیعر هەر وشەڕیزکردن و دروست کردنی سەروایێک نییە بۆ ڕازاندنەوەو ڕێک کردنی ڕوخساری شیعرەکە؟

شیعرئەبێ ئیحساس بێ بتجوڵێنێ ناخت ئاودا، بیروهزرت بجوڵێنێ و وا بەستەی خۆت بکات لەمانا و زانیاری و چێژ و لەززەتدا، ناڵێین هیچ بەرهەمێک باش نییە و هەمووی زەربی سفر بکەین بەڵکو گەنجی وامان هەیە بەجوانی و سەلیقەی باش و ڕۆشنبیری چاک لەخزمەت شیعرەبەکلاسیک و شیعری ئازادەوە، بەڵام بڕواتاب□ بەشی هەرەزۆری بەناو شیعرەکانی قۆناغی ئێستای شیعری کوردی بریتییە لە دەردەدڵ و

هیچ پەیوەندی بەشیعرەوە نییە. ئەوەتا (وشەڕیزکردن لەفۆڕمی شیعریان شیعری وشەڕیزکردن بۆتەدیاریدەیەکی هاوچەرخ)(١)لەئەدەبی کوردی. لەلایەکی تر شیعر پێویستە چێژببەخشێ ئاخر جیاوازی نێوان قسەی ئاسایی و شیعر چییە ئەگەر چێژی نەبەخشی ؟ ئەو وشانەی کەتۆ پێیان دەڵێی شیعر هەروه□ک □یچار دهێڕئەڵێ: شیعر هونەرێکە مەبەستی ئەنجامدانی گەورەترین چێژبەخشین□ بەگوێگر(٢) کەواتا هەموو ئەو بەناو شیعر و بەرهەمانەی دوورن لەچێژ و مانا و واتا خاڵین لەشیعر و دەرد□د□کی ئاساین و ناچنە چوارچێوەی بەرهەمی شیعرییەوە. ئەوەتا ڕۆژانە دەبینین کەهەندێ جار چەند دێڕێکی بێ مانا و بێ مەبەست بێ واتا دەبینین بێ ئەوەی هەڵگری هیچ ئامانجێک بێ هەندێ جاریش چەند ڕستی□کی بێ کڕۆک.کەوابێ چۆن شیعری باش و چاک لەیەک جیادەکرێتەوە ئەبێ هانا بۆ ئەو وتەیەی (نیڵس هاو) ببەین کەدەڵێ:شیعری باش تەمەنی درێژە و لەژیانی کەسانێکداچەند وشەیەکی پیرۆزی لەدڵداهەڵگرتووە(٣) بۆشیعری خراپیش پێچەوانەکەی ڕاستە.

کاروان حەسەن سلێمان – هەولێر

---

(١)مر□ق□کی تر،د.موحسین ئەحمەدعومەر، چاپی یەکەم٢٠١١ لاپەڕە(٣٧)

(٢)دەروازەی شیعرناسین،جمال حبیب الله،چاپی یەکەم ٢٠١٣لاپەڕە(١٨)

(٣)نیڵس هاو،شیعر بۆ ترسنۆکەکان نییە،ئامادەکردن و وەرگێڕان:ئالان پەری،چاپی یەکەم ٢٠١٦لاپەڕە(٦١)